

Vlaanderen
verbeelding werkt

VLAAMS HERVORMINGSPROGRAMMA 2023

31 MAART 2023

1. VOORWOORD

Het voorliggende **Vlaamse Hervormingsprogramma (VHP) 2023** is inmiddels het twaalfde hervormingsprogramma dat Vlaanderen i.h.k.v. het Europees Semester (ES) opmaakt. Vlaanderen neemt daarmee een unieke plaats in de Europese Unie (EU) in als enige deelstaat die sinds de start van het ES in 2011 systematisch een eigen hervormingsprogramma heeft opgesteld. Het is de beste illustratie van het belang dat Vlaanderen steeds aan het opvolgen van het ES heeft gehecht.

De COVID-19-pandemie en de inval van Rusland in Oekraïne hadden en hebben een sociaaleconomische impact op Vlaanderen.

Om de Vlaamse welvaart en het welzijn van de Vlamingen te versterken na corona, lanceerde de Vlaamse Regering eind september 2020 het **Vlaams Relanceplan Vlaamse Veerkracht (VV)**. Met een bedrag van 4,3 miljard euro is dit het meest ambitieuze investeringsplan dat een Vlaamse Regering ooit in de steigers heeft gezet. Om de vinger aan de pols te houden, wordt dit plan van heel nabij opgevolgd. Uit het laatste monitoringsrapport¹ dat in februari 2023 aan de Vlaamse Regering werd voorgelegd, blijkt dat de uitvoering van de Vlaamse veerkrachtprojecten zeer goed op schema ligt: zo is 97% van de projecten in uitvoering na een beslissing van de Vlaamse Regering of gerealiseerd en 95% van de projecten is vastgelegd. De Vlaamse Regering monitort het herstel ook nauwgezet via het **online dashboard**²: 36 indicatoren geven op 4 terreinen (macro-economische en budgettaire controle, duurzame groei, inclusieve groei, gezonde groei) een beeld van de evolutie van de economische en maatschappelijke situatie in Vlaanderen. De Vlaamse Regering blijft ook actief inzetten op de **communicatie** van de projecten uit het relanceplan. Zo werkte op het vlak van publiekscommunicatie de Vlaamse Regering eind 2022 een vervolg op de eerste communicatiecampagne uit en is inmiddels ook een Engelstalige VV-webpagina³ raadpleegbaar. N.a.v. de Oekraïne-crisis is een nieuw project aan VV toegevoegd, met name een project dat de visserij- en landbouwsector ondersteunt en zo worden voortaan 181 projecten opgevolgd. Vlaamse Veerkracht vormde ook de basis voor de Vlaamse inbreng in het **Nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht (NPHV)**, dat kadert binnen de **Faciliteit voor Herstel en Veerkracht**⁴ (FHV) van de EU.

Wat de inhoud van het VHP 2023 betreft, staat opnieuw deel 3, waarin Vlaanderen een maatgericht antwoord op de **landspecifieke aanbevelingen (LSA's) 2022 geeft, centraal**. Ook de voortgang m.b.t. de **Vlaamse projecten i.h.k.v. het NPHV** wordt in dit hoofdstuk in beeld gebracht. Daarnaast gaat dit VHP 2023 in op de belangrijkste **macro-economische ontwikkelingen** in het Vlaams Gewest (deel 2), de governance inzake de **duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's)** (deel 4), de Europese **structuurfondsen** (deel 5) en de **betrokkenheid van stakeholders** bij het VHP en het NPHV (deel 6). Doorheen het VHP 2023 wordt ook aandacht besteed aan de Europese Pijler van Sociale Rechten (EPSR) en de 2030-doelstellingen inzake werkgelegenheid, vaardigheden en sociale bescherming. De in 2030 te behalen werkzaamheidsgraad van 80% blijft een heel belangrijk kompas en objectief van de Vlaamse Regering.

Met de maatregelen die de Vlaamse Regering in dit VHP 2023 voorlegt, toont de Vlaamse Regering dat ze voluit blijft investeren in een ambitieus en coherent (internationaal) beleid. De Vlaamse Regering is een investeringsregering en ook het doorvoeren van structurele hervormingen blijft Vlaanderen hoog in het vaandel voeren. Ze doet dit zonder de houdbaarheid van de overheidsfinanciën uit het oog te verliezen.

Ze blijft ook de EU-agenda van heel nabij opvolgen. Zo keurde de Vlaamse Regering op 3 februari 2023 de Vlaamse visienota⁵ "*Naar een versterkte concurrentiekracht van de Europese industrie*" goed. De Vlaamse

¹ <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering/vlaamse-veerkracht>

² <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering/vlaamse-veerkracht#dashboard-vlaamse-veerkracht>

³ <https://www.vlaanderen.be/en/authorities/flemish-resilience>

⁴ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_nl

⁵ <https://fdfa.be/nl/visienota-vr-op-versterkte-concurrentiekracht-van-de-europese-industrie>

Regering vindt dat de Europese strategie voor de concurrentiekracht⁶ onderbouwd dient te worden door een sterk industrie- en innovatiebeleid, waarbij voldoende aandacht wordt gehecht aan de energiekost, gerichte financiering en het belang van internationale partnerschappen. De standpunten van deze visienota zullen worden meegenomen in de intra-Belgische en Europese besprekingen.

De Vlaamse Regering zal, net zoals bij de vorige hervormingsprogramma's het geval was, er bij de EC op aandringen om ook **regiospecifieke aanbevelingen** te ontvangen. Ik draag daarom ook de resolutie⁷ van het Vlaams Parlement van 13 juli 2022 over het openen van de politieke dialoog met de EC over regiospecifieke analyses, statistieken en aanbevelingen i.h.k.v. het ES een bijzonder warm hart toe. De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement trekken hier samen aan de kar. Dit laatste sluitstuk moet ervoor zorgen dat de Vlaamse Regering nog maatgerichter met de aanbevelingen en analyses aan de slag kan en daardoor het draagvlak op politiek en maatschappelijk niveau van het ES in Vlaanderen nog verder kan worden verhoogd. De meerwaarde van de actieve betrokkenheid van het Vlaams Parlement en de Vlaamse overheid i.h.k.v. het ES wordt heel duidelijk erkend in het antwoord van de EC op de resolutie van het Vlaams Parlement⁸: "(...) *“Zoals in het advies is opgemerkt, vinden ook zeer regelmatig uitwisselingen op politiek en administratief niveau plaats tussen de diensten van de Commissie en Vlaanderen in het kader van het Europees Semester en over de uitvoering van het herstel- en veerkrachtplan van België. De Commissie wenst van de gelegenheid gebruik te maken om uitdrukkelijk uiting te geven aan haar waardering voor de kwaliteit van de uitwisselingen en de beschikbaarheid van de Vlaamse autoriteiten. Deze uitwisselingen bieden de Commissie met name aanvullend inzicht in de regiospecifieke uitdagingen en in het beleid dat Vlaanderen voert om deze uitdagingen aan te pakken.”*

Deze waardering van de EC sterkt de Vlaamse Regering in haar overtuiging om ook de volgende jaren een actieve Vlaamse betrokkenheid en kwalitatieve inbreng i.h.k.v. het ES te blijven verzorgen. Vlaanderen blijft ook stevig inzetten op het **Technical Support Instrument (TSI)**⁹, het EU-programma dat EU-lidstaten technische expertise op maat biedt om hervormingen te ontwikkelen en uit te voeren. Het is geen toeval dat de Vlaamse opvolging van het ES, het NPHV en het TSI ook Europees worden opgepikt en Vlaanderen haar TSI-expertise tijdens de Europese Week van Regio's en Steden¹⁰ (10-13 oktober 2022) ter beschikking stelde. Op deze manier plaatst Vlaanderen zijn structurele semesteropvolging in de Europese kijker¹¹.

Mogelijk zou dit VHP 2023 het voorlaatste in zijn soort kunnen zijn. In de mededeling¹² van 9 november 2022 inzake de **herziening van het EU-kader voor economische governance**, mikt de EC o.a. op het opstellen van nationale budgettaire-structurele plannen voor de middellange termijn die de nationale hervormingsprogramma's en de stabiliteits- en convergentieprogramma's zouden vervangen. De EC zal in de loop van april wetgevende voorstellen neerleggen. Vlaanderen blijft de ontwikkelingen inzake de herziening van het EU-kader van economische governance van nabij opvolgen. Begin vorig jaar nam de Vlaamse Regering al een standpunt aan met daarin haar visie op deze hervorming.¹³

Jan Jambon
Minister-president van de Vlaamse Regering

⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_510 en https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1665

⁷ <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1863135>

⁸ Meer info inzake de politieke dialoog is raadpleegbaar op https://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/relations/relations_other/npo/belgium/2022_en.htm. Het antwoord van de EC op de resolutie van het Vlaams Parlement is beschikbaar op: https://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/relations/relations_other/npo/docs/belgium/2022/com20220600/com20220600_senat_reply_nl.pdf

⁹ https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/technical-support-instrument/technical-support-instrument-tsi_nl

¹⁰ Empowering national, regional and local administrations to implement the Recovery and Resilience Plans <https://eu.app.swapcard.com/event/euregionsweek-2022/planning/UGxhbm5pbmdfOTYwNDly>

¹¹ Meer informatie omtrent de Vlaamse opvolging van het ES van de voorbije jaren is terug te vinden op de webpagina van de Vlaamse Vertegenwoordiging bij de EU: <https://flandersineu.be/nl/wat-we-doen/europees-semester>

¹² https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/economic-governance-review_en

¹³ <https://beslissingenvlaamse regering.vlaanderen.be/document-view/61E1592B364ED90008000AEA>

Inhoudstafel

1. Voorwoord.....	2
2. Macro-economische ontwikkelingen	5
2.1. Economie.....	5
2.2. Werk en arbeidsmarkt	6
2.3. Onderwijs.....	8
2.4. Onderzoek en ontwikkeling (O&O)	9
2.5. Risico op armoede of sociale uitsluiting.....	10
2.6. Energie en klimaat	12
3. Beleid en aanpak voor de belangrijkste economische, arbeidsmarkt en sociale ontwikkelingen en uitdagingen.....	14
3.0. Inleidend	14
3.1. Begroting.....	15
3.2. Arbeidsmarkt en onderwijs	17
3.3. Ondernemerschap, concurrentie, digitalisering en innovatie.....	26
3.4. Duurzaamheid, energie en mobiliteit	31
3.5. Sociale cohesie	38
4. SDG's: Vlaamse strategie duurzame ontwikkeling IV en governance	40
5. Gebruik structuurfondsen.....	41
5.1. ESF-programma 2021-2027	41
5.2. EFRO-programma 2021-2027	42
5.3. REACT-EU	42
6. Participatie van belanghebbenden.....	43
6.1. Betrokkenheid van belanghebbenden bij het VHP.....	43
6.2. Betrokkenheid van belanghebbenden bij het NPHV	43

2. MACRO-ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN

In dit deel worden een aantal sociaaleconomische indicatoren besproken die i.h.k.v. het ES relevant zijn, o.a. de door de EU in mei 2021 vastgestelde EU-2030 doelstellingen (werkzaamheid, deelname aan voortgezette opleiding, risico op armoede of sociale uitsluiting) i.h.k.v. de EPSR.

2.1. Economie

Economische groei verzwakt in 2023, maar blijft hoger dan het Belgische en het EU gemiddelde

De Vlaamse economie kende een forse terugloop van de activiteit in 2020 door het uitbreken van de COVID-19-crisis. De krimp was vooral voelbaar in de eerste helft van 2020. Vanaf het 3de kwartaal van 2020 trok de activiteit opnieuw aan. De stijgende vaccinatiegraad en het geleidelijk lossen van beperkende maatregelen gaven een nieuwe impuls aan het economisch herstel in 2021.

In 2021 bedroeg de reële bbp-groei 7,0%. Het bbp-niveau was daarmee reëel 1,1% hoger dan in 2019 (het jaar vóór het uitbreken van de COVID-19-pandemie). De EU en de buurlanden scoorden lagere groeicijfers in 2021. In februari 2022 brak de oorlog in Oekraïne uit. Dit veroorzaakte bijkomende druk op de al stijgende prijzen van grondstoffen en energie en zorgde voor onzekerheid bij producenten en consumenten. De Vlaamse bbp-groei voor 2022 werd door het HERMREG-model¹⁴ in juli 2022 geraamd op +2,8% en op +1,3% in 2023 (vertraging van de groei door de piekende inflatie). De meest recente Belgische raming voor 2023 bedroeg in februari 2023 1,0%.

Reële economische groei, Vlaams Gewest, België, EU27 en de buurlanden, 2020-2023 (in %)

	2020	2021	2022	2023
Vlaams Gewest	-5,5	7,0	2,8	1,3
België	-5,4	6,1	3,1	1,0
EU27	-5,7	5,4	3,3	0,3
Duitsland	-3,7	2,6	1,6	-0,6
Frankrijk	-7,8	6,8	2,6	0,4
Nederland	-3,9	4,9	4,7	0,6

Bron: Vlaams Gewest: HERMREG-Federaal Planbureau (FPB), Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), VSA (jul 2022), , , België: FPB (feb2023), EU27 en andere landen: Annual macro-economic database of the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (AMECO) (maart 2023).

Vlaanderen: een welvarende economie, met een hoge arbeidsproductiviteit

Het Vlaams Gewest realiseerde in 2022 een bbp van 43.300 euro koopkrachtstandaard (KKS) per inwoner (raming Vlaamse Statistische Autoriteit, VSA). Dit is 27% hoger dan gemiddeld in de EU27 (de huidige 27 EU-lidstaten zonder het Verenigd Koninkrijk). In 2021 pendelde 8,7% van de Vlaamse werkende beroepsbevolking naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). Als men het bbp corrigeert door de netto-arbeid van pendelaars erbij te tellen (raming VSA), dan zou het bbp per inwoner in 2022 op 46.400 euro KKS komen, of 36% hoger dan het EU27-gemiddelde.

Het bbp per inwoner is samengesteld uit:

- *De arbeidsproductiviteit (bbp in verhouding tot de werkgelegenheid, bron: HERMREG en regionale rekeningen):* deze kwam in 2022 op **98.000 euro KKS** en is daarmee **34% hoger dan gemiddeld in de EU27**. Tussen 2000 (+36%) en 2020 (+27%) vernauwde de kloof met de EU27. Maar in 2021 en 2022 nam het verschil weer toe. De arbeidsproductiviteit is een hoeksteen van onze welvaart. Volgens de recentste analyses¹⁵ van de Nationale Raad voor de Productiviteit groeide de arbeidsproductiviteit per uur tussen 2003 en 2019 gemiddeld met 0,9% per jaar in het Vlaamse Gewest. Het globale groeicijfer toont een vertraging (gemiddeld +1,9% tijdens 2003-2007, gemiddeld +0,6% tijdens 2012-2019).
- *De jobratio (werkgelegenheid in een regio, ongeacht waar de werkenden wonen, in verhouding tot de woonachtige bevolking 15-64 jaar, op basis van de regionale rekeningen en HERMREG):* de jobratio klopte in 2022 af op **70,4% in het Vlaamse Gewest**, minder dan in de EU27 (73,8%) omwille van de hoge arbeidsproductiviteit (= minder arbeidskrachten vereist om het bbp te produceren)

¹⁴ Belgisch econometrisch model voor het opstellen van regionale middellangetermijnvooruitzichten

¹⁵ Jaarverslag 2022 Nationale Raad voor de Productiviteit, december 2022.. https://www.cnp-nrp.belgium.be/publications/publication_det.php?lang=nl&KeyPub=467

en de pendel naar Brussel-Hoofdstad (de Vlaamse pendelaars worden tot de Brusselse jobratio gerekend). In vergelijking met 2000 is de Vlaamse jobratio met 10 procentpunt gestegen.

- Het aandeel van de bevolking van 15-64 jaar: dit bedroeg 62,8% in 2022. In de EU27 is het aandeel van de bevolking van 15-64 jaar iets hoger (63,1%). Deze indicator is dalende op lange termijn, zowel in het Vlaamse Gewest als in de EU27. De kloof tussen beide vernauwt met de tijd.

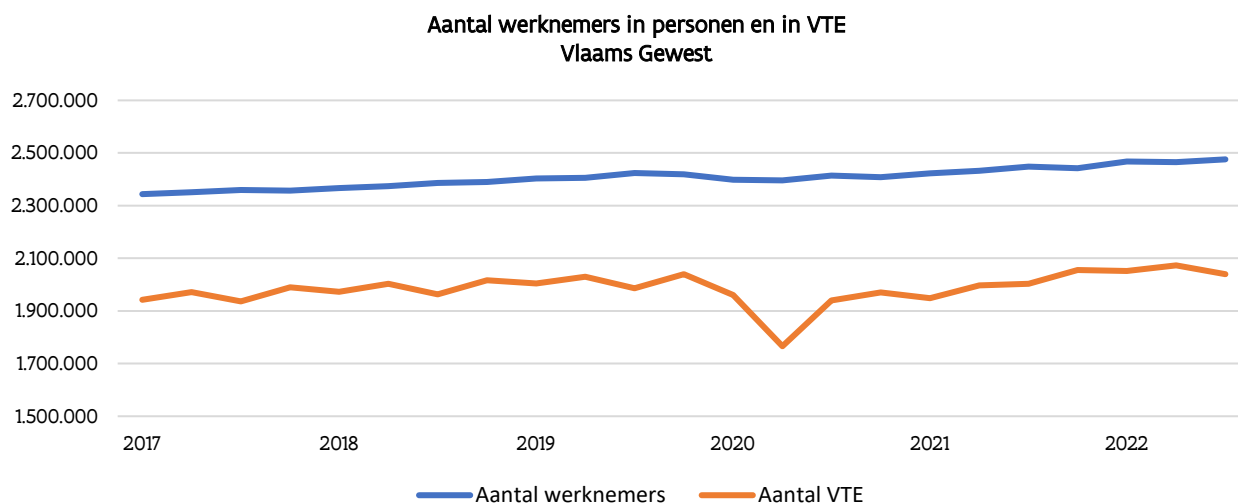
Vlaamse export bereikt een record in 2021

De Vlaamse goederenuitvoer volgens het communautaire concept bedroeg **381 miljard euro in 2021**. Dat is in lopende prijzen **28% hoger dan in 2020**. Dat komt door de herleving van de economie, het (gedeeltelijk) lossen van de COVID-19-maatregelen en bijhorende restricties, en de inhaalvraag na de recessie van 2020. Ook het feit dat de handelsstromen in lopende prijzen uitgedrukt zijn, speelt een rol: de toegenomen inflatie in 2021 zette de waardeinstijging van export en import kracht bij. Dat was in het bijzonder het geval voor aardolie en aardgas. Ook de invoer nam in nominale prijzen toe in 2021 (+34%). De EU27 is de belangrijkste uitvoer- en invoermarkt voor het Vlaamse Gewest (64,6% en 60,7% in 2021). In vergelijking met 2020 nam het belang van de EU27 toe, zowel aan de uitvoer- als aan de invoerzijde (+1,0 en + 2,6 procentpunt). Op 1 januari 2021 trad het Verenigd Koninkrijk (VK) definitief uit de EU. Het aandeel van het VK in de Vlaamse uitvoer daalde van 8,2% in 2020 naar 6,2% in 2021. Aan de invoerkant was er een daling van 4,3% in 2020 naar 3,8% in 2021. Het conflict in Oekraïne heeft ook gevolgen voor onze handel met Rusland, hoewel het aandeel van Rusland in de Vlaamse uitvoer en invoer gering is (1,0% en 1,8% in 2021). In het eerste kwartaal van 2022 was er aanvankelijk nog een toename van de uit- en invoer met Rusland. Nadien zakte de uitvoer, maar steeg de invoer, omwille van de gestegen invoerwaarde van gas en olie.

Het Vlaamse Gewest was in 2021 goed voor 82% van de totale Belgische goederenuitvoer en voor 84% van de Belgische goedereninvoer.

2.2. Werk en arbeidsmarkt

Aantal werknemers stijgt verder door in 2021 en 2022

Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), snelle ramingen, bewerking Statistiek Vlaanderen

Dankzij het stelsel van de tijdelijke werkloosheid bleef een scherpe daling van de **loontrekkende tewerkstelling** uit tijdens de COVID-19-crisis in 2020. Het aantal werknemers lag 0,2% à 0,5% lager tijdens elk kwartaal van 2020 in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2019. Vanaf het eerste kwartaal 2021 werd weer een stijging opgetekend (+1,0%). In het derde kwartaal van 2022 waren er 27.426 meer loontrekkenden dan in het derde kwartaal 2021 en zelfs 61.266 meer dan in het derde kwartaal van 2020.

Arbeidsvolume herstelt zich

De **tewerkstelling in voltijdse equivalenten (VTE)** kende een opvallende terugval in het tweede kwartaal van 2020, toen de restrictieve maatregelen fors doorgevoerd werden. De dip in het aantal VTE was sterker dan deze in het aantal loontrekkenden omwille van het tijdelijke werkloosheidsstelsel.

Vanaf het tweede kwartaal van 2021 was er opnieuw een toename op jaarbasis. In de daaropvolgende kwartalen was er een verdere toename, maar minder sterk in het derde kwartaal van 2022 (+1,8% vergeleken met derde kwartaal 2021).

Aantal werkzoekenden blijft dalen en ligt lager dan voor de pandemie

De werkloosheidsgraad (15-64 jaar) in Vlaanderen daalde in 2022 tot 3,2%. De International Labour Organisation (ILO)-werkloosheidsgraad ligt in Vlaanderen aanzienlijk lager dan het Belgisch gemiddelde van 5,6% en het EU27-gemiddelde van 6,1% (2022). De werkloosheidsgraad in het Waalse Gewest bedraagt 8,4%, in het BHG 11,5% (bron: Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK)/Labour Force Survey (LFS)). Het aantal werkzoekenden in Vlaanderen **daalt verder en blijft zo een stuk lager dan vóór de pandemie** (bron: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding, VDAB). Het Vlaamse Gewest telde in 2022 gemiddeld 177.956 werkzoekenden zonder werk (WZW). Dat zijn er 7,9% minder dan in 2021. Door de COVID-19-crisis was er in 2020 sprake van een stijging van het aantal WZW, gevolgd door een daling in 2021 en 2022¹⁶.

Werkzaamheidsgraad 76,7% van 20- tot 64-jarigen aan het werk

In 2022 lag de werkzaamheidsgraad¹⁷ bij de bevolking van 20 tot 64 jaar in het Vlaamse Gewest op 76,7%, of ongeveer 3 procentpunten verwijderd van de Vlaamse 80%-doelstelling en slechts 1,3 procentpunten verwijderd van de doelstelling zoals vooropgesteld in de EPSR (78%). De Vlaamse werkzaamheidsgraad ligt duidelijk hoger dan in de andere gewesten. In het Waalse Gewest ging het om 65,7%, in het BHG om 65,2% en in België in zijn geheel om 71,9%. Het EU27-gemiddelde bedroeg 74,7%.

Werkzaamheidsgraad van 20 tot 64 jaar, totaal en naar kansengroepen (Vlaams Gewest, 2010-2022, in %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*	EU27 gemiddelde in 2021
Werkzaamheidsgraad (20-64)	72,1	71,8	71,5	71,9	71,9	71,9	72,0	73,0	74,6	75,5	74,7	75,3	76,7	74,7 (2022)
Subindicatoren werkzaamheidsgraad kansengroepen														
50-64 jaar	53,1	53,6	54,6	56,5	57,5	58,1	59,1	60,8	63,5	64,8	64,7	65,7	67,9	67,3
55-64 jaar	38,2	38,9	40,5	42,9	44,3	45,6	46,7	49,5	52,5	54,9	55,7	57,0	59,5	60,5
Vrouw (20-64)	66,7	66,4	66,2	66,9	67,6	68,2	67,7	68,2	70,7	71,5	70,9	71,9	73,2	67,7
Man*** (20-64)	77,4	77,0	76,7	76,8	76,2	75,6	76,3	77,7	78,5	79,3	78,5	78,6	80,2	78,5
Geboren buiten EU** (20-64)	53,4	53,0	51,8	54,9	53,3	53,7	53,0	56,0	61,2	61,9	59,2	59,8	-	63,4
Met arbeidshandicap (20-64), met hinder	33,5	38,6	38,7	40,4	42,7	43,1	41,1	43,3	45,8	45,6	46,0	49,2	-	-

Bron: EAK Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium), bewerking Steunpunt Werk en Statistiek Vlaanderen

Noot: de gegevens in de figuur zijn schattingen gebaseerd op een enquête. Daardoor moet rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Daarnaast is er sprake van een breuk in de tijdreeks tussen 2016 en 2017. * De EAK-vragenlijst werd in 2021 herzien. De belangrijkste wijziging is dat wie vanaf 2021 langer dan drie maanden tijdelijk werkloos is, bij de werklozen of inactieven gerekend wordt, en niet meer bij de werkenden, afhankelijk van de antwoorden op de vragen naar het zoeken naar werk en het beschikbaar zijn. ** EU slaat voor de jaren 2010-2019 op EU28 (28 EU-lidstaten inclusief Verenigd Koninkrijk). Voor het jaar 2020 slaat EU op EU27¹⁸ (zonder het Verenigd Koninkrijk).***: geen kansengroep.

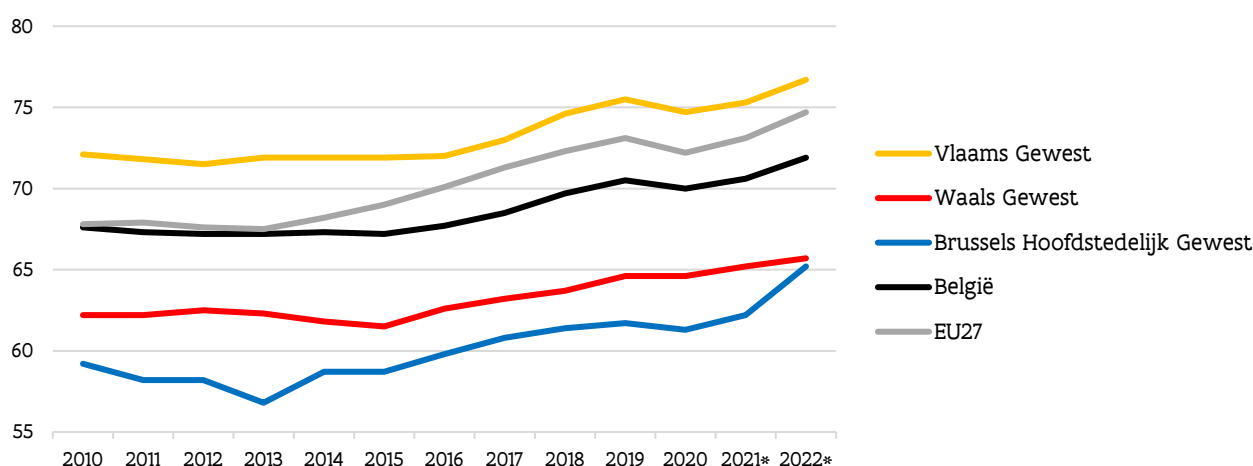
De werkzaamheidsgraad schommelde tussen 2010 en 2016 rond de 72%, daarna was er een stijging tot 75,5% in 2019. In 2020 was er een lichte daling tegenover 2019, die werd goedge maakt in 2021 en verder in 2022. Bij vrouwen steeg de werkzaamheidsgraad sterker dan bij mannen, niettemin is de werkzaamheidsgraad bij mannen in 2022 hoger dan bij vrouwen. De werkzaamheidsgraad van personen van 55 tot 64 jaar lag in de periode 1999 tot 2022 lager dan die van de andere leeftijdsgroepen, toch kende deze groep de sterkste stijging van 23,7% in 1999 tot 59,5% in 2022. De werkzaamheidsgraad bij personen geboren buiten de EU ligt lager en ook bij personen met hinder door handicap of langdurige gezondheidsproblemen ligt de werkzaamheidsgraad lager.

¹⁶ We zien weliswaar sinds november 2022 opnieuw een jaar-op-jaar toename in het aantal wzw bij VDAB.

¹⁷ <https://statbel.fgov.be/nl/themas/werk-opleiding/arbeidsmarkt/werkgelegenheid-en-werkloosheid>

¹⁸ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:EU_enlargements/nl

Werkzaamheidsgraad 20-64 jaar (2010-2022, in %)

Bron: EAK Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium), bewerking Steunpunt Werk en Statistiek Vlaanderen
*Noot: de gegevens in de figuur zijn schattingen gebaseerd op een enquête. Daardoor moet rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Daarnaast is er sprake van een breuk in de tijdreeks tussen 2016 en 2017. * De EAK-vragenlijst werd in 2021 herzien. De belangrijkste wijziging is dat wie vanaf 2021 langer dan drie maanden tijdelijk werkloos is, bij de werklozen of inactieven gerekend wordt, en niet meer bij de werkenden, afhankelijk van de antwoorden op de vragen naar het zoeken naar werk en het beschikbaar zijn. ** EU slaat voor de jaren 2010-2019 op EU28 (28 EU-lidstaten inclusief Verenigd Koninkrijk). Voor het jaar 2020 slaat EU op EU27¹⁹ (zonder het Verenigd Koninkrijk).*

2.3.Onderwijs

Vroegtijdige schoolverlaters (18-24 jaar), hooggeschoolden (30-34 jaar), NEET (15-24 jaar), opleidingsdeelname van de bevolking van 25-64 jaar (afgelopen 4 weken) (Vlaams Gewest, 2010-2022, in %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*	EU27 gemiddelde 2021
Vroegtijdige schoolverlaters	9,6	9,6	8,7	7,5	7,0	7,2	6,8	7,2	7,3	6,2	6,7	5,3	4,9	9,7
30-34 jarigen met diploma Hoger onderwijs	44,9	42,3	45,3	44,1	44,8	43,2	47,3	46,4	48,2	48,5	49,3	52,4	56,2	41,6
NEET (15-24 jaar)	7,5	8,5	9,2	10,5	9,8	9,5	7,5	7,2	7,8	7,5	7,3	6,0	4,9	10,8
Opleidingsdeelname van de bevolking van 25 tot 64 jaar (afgelopen 4 weken)	8,4	7,9	7,1	7,3	7,7	7	7,1	8,7	8,7	8,6	7,7	10,8	10,7	10,8

Noot: de gegevens in de tabel zijn schattingen gebaseerd op een enquête. Daardoor moet rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge. Daarnaast is er sprake van een breuk in de tijdreeks tussen 2016 en 2017. De EAK-vragenlijst werd in 2021 herzien. Bron: EAK Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium), bewerking Steunpunt Werk en Statistiek Vlaanderen

Verdere daling van het aantal vroegtijdige schoolverlaters

In 2022 was volgens de resultaten van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) 4,9% van de Vlaamse 18- tot 24-jarigen een vroegtijdige schoolverlater. Het gaat om jongeren die geen kwalificatie van het niveau secundair onderwijs hebben behaald en die geen onderwijs of opleiding meer volgden in de 4 weken voor de bevraging. In 2010 lag het aandeel vroegtijdige schoolverlaters bij jongeren van 18 tot 24 jaar nog een stuk hoger (9,6%). Vlaanderen scoort beduidend beter dan het Waals Gewest (8,6%), BHG (7,4%), en België (6,4%). Het EU27-gemiddelde bedroeg in 2021 9,7%.

Record aandeel 30-34 jarigen met een diploma hoger onderwijs

In 2022 is 56,2% van de 30- tot 34 jarigen hooggeschoold (diploma hoger onderwijs). Het aandeel hooggeschoolden is duidelijk gestegen in de afgelopen jaren. In België lag het aandeel op 53,1%, in het BHG op 60,5% en in het Waals Gewest op 44,3%. In de EU27 lag het aandeel hooggeschoolden bij de 30-34-jarigen (41,6% in 2021) aanzienlijk lager dan in het Vlaamse Gewest.

¹⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:EU_enlargements/nl

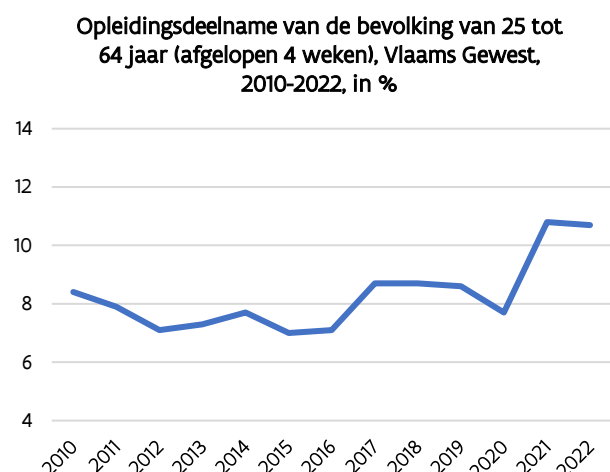
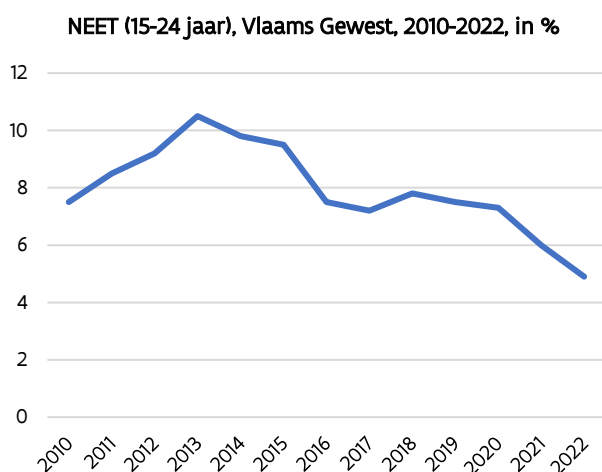
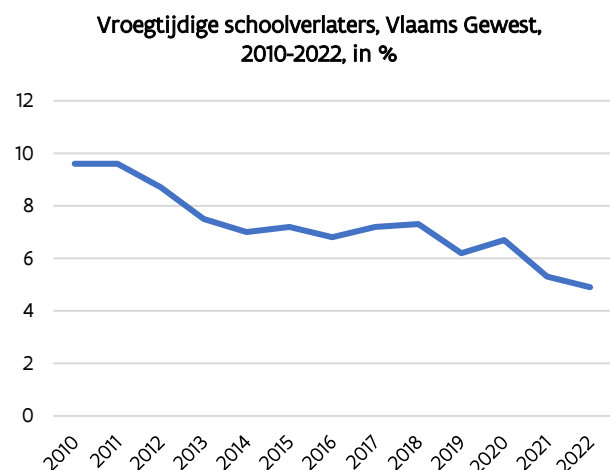
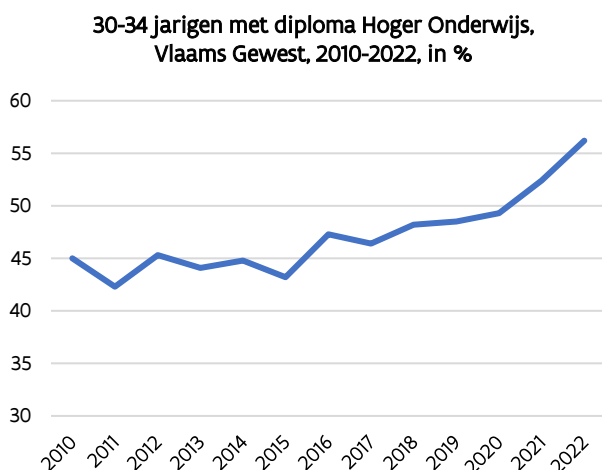
Vlaanderen doet het goed inzake jongeren van 15 tot en met 24 jaar die geen werk hebben en geen onderwijs of opleiding volgen

NEET-jongeren zijn jongeren die niet aan het werk zijn en geen onderwijs of opleiding volgen. Met een percentage van 4,9% (15 tot 24 jaar) in 2022 deed Vlaanderen het in EU27-verband (10,8% in 2021) zeer goed. Vlaanderen scoort beter dan Wallonië (8,4%) en Brussel (9,1%). Gemiddeld in België had 6,6% van de 15-24 jarigen geen werk noch opleiding gevolgd. De coronapandemie heeft geen halt gebracht aan de dalende NEET-trend.

Toename levenslang leren

In 2022 nam 10,7% van de inwoners van het Vlaamse Gewest tussen 25 en 64 jaar deel aan een opleiding (binnen of buiten het reguliere onderwijs) tijdens de 4 weken voorgaand aan de bevraging. In de periode 2006-2020 schommelde de opleidingsdeelname telkens tussen 7% en 9%. Vlaamse opleidingsdeelname is beduidend hoger dan in het Waals gewest (8,1%) en beter dan het Belgisch gemiddelde (10,3%). Vlaanderen scoort ongeveer gelijk aan het EU27 gemiddelde in 2021 (10,8%).

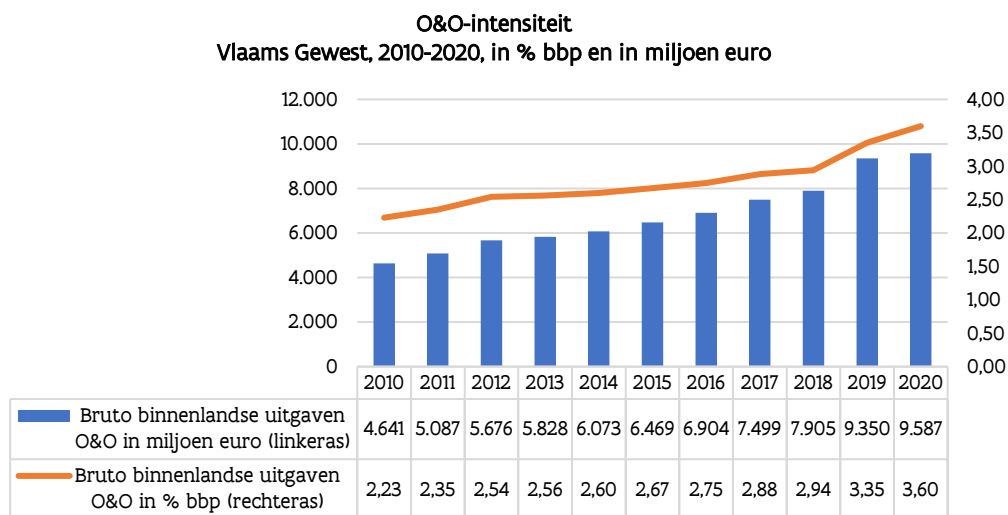
Eén van de EU 2030-doelstellingen i.h.k.v. het Actieplan van de EPSR betreft de deelname aan voortgezette opleiding (25-64 jaar, in de laatste 12 maanden), die zou moeten toenemen naar 60%. Op 17 december 2021 bestendigde de Vlaamse Regering het actieplan levenslang leren 'Koers zetten naar een lerend Vlaanderen' (zie ook 3.2.1.2.), waarmee Vlaanderen zich inschrijft in de Europese ambitie om tot een opleidingsdeelname van 60% (voor (non-) formeel leren volgens de 12 maandenindicator) te komen en dit als graadmeter voor een lerende samenleving. In 2016 kende Vlaanderen volgens de Adult Education Survey (AES) een opleidingsdeelname van 47,7% voor formeel en non-formeel leren. In 2022 werd er een nieuwe AES-enquête afgenomen, waarvan de data eind 2023 zouden beschikbaar zijn.

2.4. Onderzoek en ontwikkeling (O&O)

O&O-intensiteit 3,6% in 2020

De bestedingen voor O&O werden voor 2020 op 9,6 miljard euro geraamd in het Vlaamse Gewest. Net als in de voorgaande jaren kende ook 2020 een toename van de O&O-bestedingen. Dit resulteerde in een **O&O-intensiteit** van 3,6% van het bbp. Deze indicator ging de laatste jaren in stijgende lijn. Sinds 2019 bevindt het Vlaamse Gewest zich boven de drempel van 3% van het bbp. De O&O-intensiteit kwam op 3,5% in België en was lager in de EU27 (2,2%).

Bron: Interuniversitair Expertisecentrum Onderzoek en Ontwikkelingsmonitoring (Vlaamse Wetenschaps- Technologie- en Innovatiesysteem, ECOOM), bewerking Statistiek Vlaanderen

De Vlaamse economie is **innovatiegedreven**. Een goed opgeleide werkende bevolking en hoge scholingsgraad zijn sterkhouders (zie 2.3.).

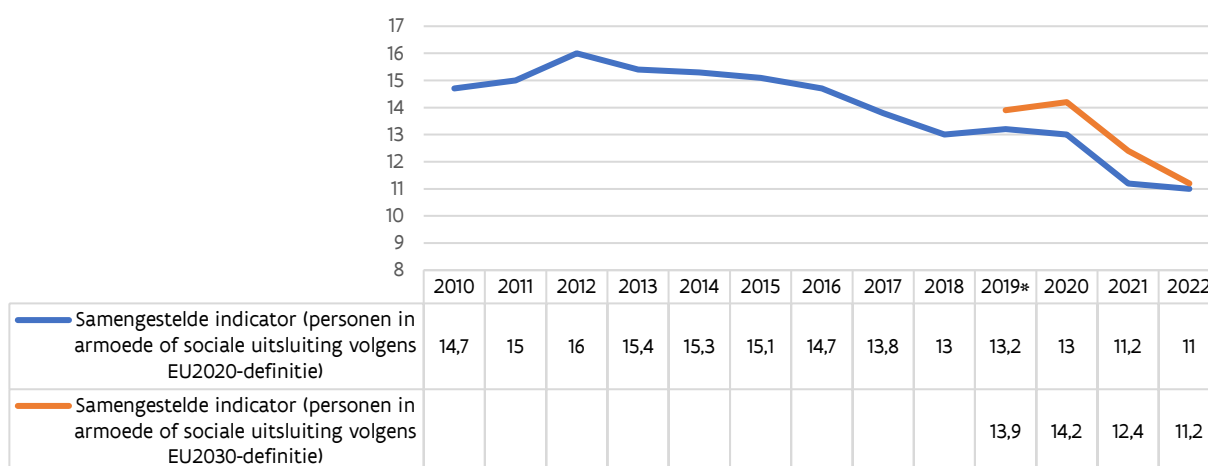
In 2021 was 9,3% van het totaal aantal werkenden van het Vlaamse Gewest tewerkgesteld in hoogtechnologische sectoren. In de EU27-landen bedroeg het aandeel tewerkstelling in de hoogtechnologische sector 9,8%, wat hoger is dan in het Vlaamse Gewest. Het aandeel lag immers hoog in een aantal Oost-Europese lidstaten en Duitsland (industrie). België (8,9%) noteert een lager cijfer. Het aantal aangevraagde octrooien, ten slotte, kwam in het Vlaamse Gewest op 279 per miljoen inwoners, het hoogste cijfer sedert 2008. Het EU27-gemiddelde bedroeg in 2017 139 per miljoen inwoners.

2.5. Risico op armoede of sociale uitsluiting

Risico op armoede of sociale uitsluiting in Vlaams Gewest aanzienlijk lager dan in België en EU27

Volgens de enquête naar inkomens en levensomstandigheden van de EU (EU-SILC)- stelde zich in 2022 voor **11,2% van de inwoners van het Vlaamse Gewest een risico op armoede of sociale uitsluiting** (volgens nieuwe EU2030-indicator). Dit aandeel lag in 2022 in het Vlaams Gewest aanzienlijk lager dan in België (18,7%), BHG (38,8%), Wallonië (25,8%) en de EU27 (21,7% in 2021).

Personen in armoede of sociale uitsluiting, Vlaams Gewest, 2010-2022 (in %)

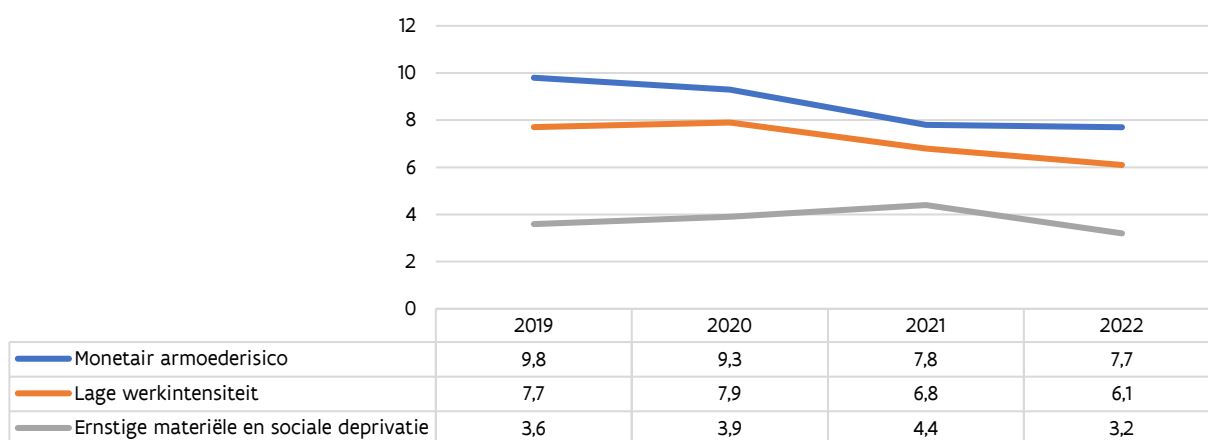
Noot: de cijfers opgenomen in de figuur werden berekend op basis van de huishoudinkomens in het voorgaande jaar. De EU-SILC-enquête werd in 2019 ingrijpend vernieuwd waardoor voorzichtigheid geboden is bij het maken van vergelijkingen met voorgaande jaren. I.h.k.v. de nieuwe EU2030-strategie werden de definities van 'At Risk Of Poverty or Social Exclusion' (AROPE) gewijzigd. Zo werd de indicator 'Ernstige Materiële deprivatie' uitgebreid tot 'Ernstige materiële en sociale deprivatie' en werd de definitie van 'leven in een huishouden met zeer lage werkintensiteit' gewijzigd, zo werd de leeftijdsgrens op 64 jaar en worden een aantal groepen nu wel of niet meegenomen²⁰.

Bron: EU-SILC Statbel, bewerking Statistiek Vlaanderen

Voor de drie subindicatoren:

- 7,7% van de bevolking in het Vlaams Gewest** leefde in 2022 in een huishouden met een huishoudinkomen onder de Belgische armoederempel. Het *financiële armoederisico* lag in Vlaanderen significant lager dan de andere twee gewesten (29,8% in BHG en 17,8% in het Waals Gewest) en dan het Belgisch gemiddelde (13,2%) en het EU27 gemiddelde (16,8% in 2021)
- 3,2% van de inwoners van het Vlaams Gewest** leefde in 2022 in een huishouden in *ernstige materiële en sociale deprivatie*. Vlaanderen scoort aanzienlijk beter dan de andere twee gewesten (11,6% in BHG en 8,7% in het Waals Gewest), het Belgisch gemiddelde (5,8%) en het EU27 gemiddelde (6% in 2021).
- 6,1%** van de bevolking tot 64 jaar leefde in 2022 in een *huishouden met lage werkintensiteit*. Het aandeel in het Vlaams Gewest lag aanzienlijk lager dan in de andere twee gewesten (20,4% in BHG en 18,0% in het Waals Gewest), het gemiddelde in België (11,5%) en het EU27 gemiddelde (8,9% in 2021).

Subindicatoren bevolking in armoede of sociale uitsluiting volgens EU 2030-definitie Vlaams Gewest 2019-2022 (in %)

Noot: de cijfers opgenomen in de figuur werden berekend op basis van de huishoudinkomens in het voorgaande jaar.

Bron: EU-SILC Statbel, bewerking Statistiek Vlaanderen

²⁰ <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/plus>

2.6. Energie en klimaat

Aandeel hernieuwbare energie verdubbelt op 10 jaar tijd

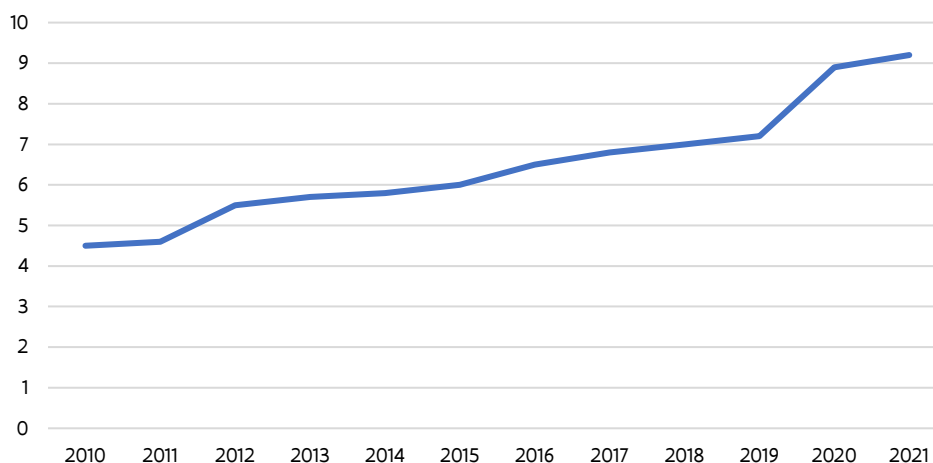
Voor hernieuwbare energie wordt in het **Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP)** een indicatief streefdoel nagestreefd van 28.512 gigawattuur (GWh) hernieuwbare energieproductie tegen 2030. Voor energie-efficiëntie wordt een streefdoel van maximaal finaal energieverbruik van 275.240 GWh tegen 2030 in het beleidsscenario (With Additional Measures, WAM) vooropgesteld als bijdrage aan de nationale besparingsdoelstelling (art. 3 Europese Energie-Efficiëntie Richtlijn (EED)) en een bijdrage aan de nationale doelstelling i.k.v. artikel 7 EED van 87,891 Terawattuur (TWh) (=gecumuleerde finale energiebesparing over 2021-2030). In het Vlaamse Gewest bedroeg het finaal gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen in 2021 25.821 GWh. Daarmee lag het aandeel van hernieuwbare energie in het bruto finaal energiegebruik in 2021 op 9,2%.

Aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energiegebruik (Vlaams Gewest, 2010-2021, in GWh en %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Finaal gebruik energie uit hernieuwbare bronnen (GWh)	13.304	12.711	15.281	16.319	15.762	16.716	18.417	19.197	19.798	20.138	23.139	25.821
Bruto finaal energiegebruik (GWh)	297.305	277.035	277.476	285.098	270.604	278.758	283.499	281.850	284.367	278.946	259.739	282.081
Aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energiegebruik (%)	4,5	4,6	5,5	5,7	5,8	6,0	6,5	6,8	7,0	7,2	8,9	9,2

Bron: Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA)

Aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energiegebruik (in %)

Bron: Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA), bewerking Statistiek Vlaanderen

Broeikasgasreductie

De totale emissies kunnen worden opgedeeld in emissies die gereguleerd worden via het systeem van Europese Emissiehandel (European Emission Trading Scheme, ETS) en de emissies die niet onder dit systeem vallen maar wel onder de nationale of gewestelijke klimaatdoelstelling (via de Effort Sharing Regulation, ESR).

In de **Vlaamse Klimaatstrategie 2050** streeft Vlaanderen naar een vermindering met 85% van de uitstoot van broeikasgassen in de ESR sectoren tegen 2050 ten opzichte van 2005, met de ambitie om te evolueren naar volledige klimaatneutraliteit. Voor de ETS-sectoren schrijft Vlaanderen zich in binnen de context die Europa bepaalt voor deze sectoren met een dalende emissieruimte onder het EU ETS.

In november 2021 werd een bijkomend pakket aan klimaatmaatregelen beslist ter versterking van het VEKP.²¹ Hiermee wordt de doelstelling m.b.t. **broeikasgassen in de ESR sectoren** opgetrokken van een reductie van -35% naar een reductie van **-40% tegen 2030** (in vergelijking met 2005).

²¹ https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1659456490/Visienota_bijkomende_maatregelen_aaxnal.pdf

Broeikasgasemissies met opdeling tussen ETS en ESR (Vlaams Gewest, 2005-2020, in megaton CO₂-equivalenten)

	2005	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totale emissies	89,9	78,4	75,0	77,7	76,8	76,6	76,8	75,7	68,9
ETS	43,3	32,7	31,6	32,6	31,7	32,0	31,9	31,9	29,2
ESR	46,6	45,7	43,4	45,1	45,1	44,7	44,9	43,9	39,7

Noot: deze cijfers houden geen rekening met emissies en sinks ten gevolge van (wijzigingen in) landgebruik en bosbeheer (zogenaamde LULUCF, Land Use, Land Use Change and Forestry), en evenmin met de uitstoot van stikstoftrifluoride (NF₃) en de CO₂-emissie van binnenlandse luchtvaart. Reden daartoe is dat de Europese lastenverdeling en de lastenverdeling tussen de gewesten in ons land daar evenmin rekening mee houdt, en deze cijfers net een toetsing aan de emissiedoelstellingen beogen.
Bron: VEKP-voortgangsrapport 2022²² o.b.v. cijfers van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)

Bij de ETS-emissies gaat het vooral over de broeikasgasuitstoot in de industrie en energiesector. Ruim 40% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot valt onder het ETS-systeem (ETS-doelstelling is enkel van toepassing op Europa, niet verdeeld onder lidstaten). Iets minder dan 60% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot zijn ESR-emissies. Vlaanderen heeft zich geëngageerd om de ESR-emissies met 15,7% te doen afnemen in 2020 in vergelijking met 2005. Uit het meest recente voortgangsrapport (oktober 2022) blijkt dat de ESR uitstoot van broeikasgassen in Vlaanderen daalde van 46,6 Mton CO₂-eq (Megaton koolstofdioxide-equivalent) in 2005 tot 39,7 Mton CO₂-eq in 2020. Dit betekent een daling tussen 2005 en 2020 met 15%. Indien het crisisjaar 2020 wordt uitgefilterd en enkel de periode 2005-2019 beschouwd wordt, gaat het om een reductie van ESR broeikasgasuitstoot met 6%. Voor wat betreft de broeikasgasreductie doelstelling over de hele periode 2013-2020 tekende Vlaanderen een beperkt tekort op dat werd gecompenseerd door gebruik te maken van internationale flexibiliteit. Algemeen kan worden geconcludeerd dat Vlaanderen op deze manier de klimaatdoelstelling voor de periode 2013-2020 heeft gehaald. In 2020 daalde het **bruto binnenlands energiegebruik** met 5% ten opzichte van 2019. Het gaat om het primair energiegebruik (hoeveelheid benodigde energie of primaire energieproductie en netto-invoer van energie) zonder de internationale lucht- en scheepvaart.

²² VEKP, Voortgangsrapport 2022 (https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1667911572/VEKP-voortgangsrapportering_2022_srjiiql.pdf)

3. BELEID EN AANPAK VOOR DE BELANGRIJKSTE ECONOMISCHE, ARBEIDSMARKT EN SOCIALE ONTWIKKELINGEN EN UITDAGINGEN

3.0. Inleidend

Met het ES 2022 werd opnieuw aangeknoopt met een 'klassieker' ES en dit is ook voor het ES 2023 het geval. Wel maakt het Landverslag, net zoals dit bij het Landverslag 2022 het geval was, opnieuw deel uit van het Lentepakket en ook de implementatie van het Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV) blijft een belangrijk onderdeel binnen het ES.

In 2022²³ ontving België 4 LSA's. Deze hebben betrekking op de begroting (LSA 1), de uitvoering van het PHV en het indienen van de programmeringsdocumenten m.b.t. het cohesiebeleid 2021-2027 (LSA 2), arbeidsmarkt en onderwijs (LSA 3), en energie- en klimaatuitdagingen (LSA 4). In de hoofdstukken 3.1. tot en met 3.6 van dit deel wordt voornamelijk ingespeeld op de LSA's 2022 (zie onderstaande tabel) en waar relevant komen ook nog de LSA's 2019²⁴, 2020²⁵ en 2021²⁶ in beeld.

LSA 2022	VHP 2023
1. In 2023 een prudent begrotingsbeleid voeren, met name door de groei van nationaal gefinancierde primaire lopende uitgaven te beperken tot onder de potentiële outputgroei op middellange termijn, rekening houdend met de aanhoudende tijdelijke en gerichte steun aan huishoudens en bedrijven die het meest kwetsbaar zijn voor stijgingen van de energieprijzen, en aan mensen die Oekraïne ontvluchten. Klaar staan om de lopende uitgaven aan te passen aan de veranderende situatie. Meer overheidsinvesteringen voor de groene en de digitale transitie en voor energiezekerheid, met inachtneming van het REPowerEU-initiatief, onder meer door gebruik te maken van de herstel- en veerkrachtfaciliteit en andere Uniefondsen. Voor de periode na 2023 een begrotingsbeleid voeren dat gericht is op het tot stand brengen van prudente begrotingssituaties op middellange termijn en het waarborgen van een geloofwaardige en geleidelijke schuldvermindering en budgettaire houdbaarheid op middellange termijn door middel van geleidelijke consolidatie, investeringen en hervormingen. Prioriteit geven aan hervormingen om de budgettaire houdbaarheid van langdurige zorg te verbeteren, onder meer door een kostenefficiënt gebruik van de verschillende zorgstructuren te bevorderen. De belasting- en uitkeringsstelsels hervormen om de negatieve prikkels om uit werken te gaan, te verminderen door de belastingdruk te verschuiven weg van arbeid en het belasting- en uitkeringsstelsel te vereenvoudigen. De belastinguitgaven verminderen en het belastingstelsel investeringsneutraler maken.	Hoofdstuk 3.1. Hoofdstukken 3.3. en 3.4.
2. Doorgaan met de uitvoering van zijn herstel- en veerkrachtplan, in overeenstemming met de mijlpalen en streefdoelen die zijn opgenomen in het uitvoeringsbesluit van de Raad van 13 juli 2021. De programmeringsdocumenten betreffende het cohesiebeleid 2021-2027 indienen teneinde de onderhandelingen met de Commissie af te ronden en vervolgens met de uitvoering ervan te beginnen.	Hoofdstukken 3.1. t/m 3.4 Deel 5
3. Tekorten aan arbeidskrachten en vaardighedenmismatches aanpakken, met name door de prestaties van en inclusie in het onderwijs- en opleidingsstelsel te verbeteren, de kwaliteit en de relevantie voor de arbeidsmarkt van beroepsopleiding te verbeteren en flexibelere en aantrekkelijkere loopbaantrajecten en opleidingen voor leerkrachten te ontwikkelen.	Hoofdstuk 3.2.
4. De algehele afhankelijkheid van fossiele brandstoffen verminderen door meer inspanningen te leveren om de energie-efficiëntie te verbeteren en het gebruik van fossiele brandstoffen in gebouwen terug te dringen, het gebruik en het aanbod van openbaar vervoer alsook van "zachte mobiliteit" te bevorderen en de uitrol van hernieuwbare energie en de bijbehorende netinfrastructuur te versnellen door de vergunningsprocedures verder te stroomlijnen, onder meer door de duur van beroepsprocedures te verkorten en randvoorwaarden vast te stellen om investeringen in zonneenergie-installaties te stimuleren.	Hoofdstuk 3.4.

Er wordt opnieuw een stand van zaken van de Vlaamse investeringen en hervormingen i.h.k.v. het NPHV²⁷ opgenomen. De Vlaamse overheid volgt via de Group of Managers, waarin de betrokken beleidsdomeinen zijn vertegenwoordigd, de uitvoering van de Vlaamse projecten i.h.k.v. het NPHV van nabij op.

²³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0901\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0901(01)&from=EN)

²⁴ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2019_301_R_0001

²⁵ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H0826\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020H0826(01)&from=NL)

²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2021:304:FULL&from=NL>

²⁷ De Vlaamse investeringen (I) en hervormingen (H) in het NPHV: Verbeterde energiesubsidieregeling (m.i.v. investeringsonderdeel), Renovatie van sociale woningen (I), Renovatie van openbare gebouwen (I), Een industriële waardeketen voor de waterstofeconomie (I), Netwerken voor hernieuwbare warmte (I), Ecologische ontsnippering (I), Blue Deal (I), Digitalisering van de Vlaamse Overheid (I), Fietsinfrastructuur (I), Opladinfrastructuur (I), Vergroening van het buspark (I), Stimuleren van uitstootvrij vervoer (H), Emissiefraude (H), Digisprong (H + I), Voorsprongfonds Hoger Onderwijs (H + I), Een inclusieve arbeidsmarkt (H), Digibanks (I), Leer- en loopbaanoffensief (H), Digitale vaardigheden (I), Levenslang leren (H), Versterken O&O (I), Optimalisering procedures: Snellere vergunnings- en beroepsprocedures (H), Verbreding innovatiebasis (H), Governance Circular Flanders (H), Recyclage Hub (I), Circulair Bouwen en de maakindustrie (I) Uitgaventoetsingen - De brede Vlaamse heroverweging en Uitgavennorm" (H)

Belangrijke coördinerende werkzaamheden op Vlaams niveau worden opgenomen door het Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA) en het Departement Financiën en Begroting (DFB) die tevens deel uitmaken van het interfederaal toezichtscomité m.b.t. het NPHV.

De in het VHP 2023 opgenomen maatregelen spelen sterk in op de **SDGs**²⁸. De maatregelen inzake arbeidsmarkt en onderwijs (3.3.) en inzake sociale cohesie (3.6) zetten bovendien sterk in op de EPSR²⁹ en de **werkgelegenheidsrichtsnoeren**³⁰ van de lidstaten en dragen eveneens sterk bij aan de realisatie van de EU 2030-doelstellingen inzake werkgelegenheid, vaardigheden en sociale bescherming. Met het VHP 2023 wordt ook ingespeeld op de 4 dimensies van concurrerende duurzaamheid (ecologische duurzaamheid, productiviteit, eerlijkheid en macro-economische stabiliteit) van de **Jaarlijkse duurzame groeianalyse (JDGA) 2023**³¹.

Het ES wordt gekenmerkt o.a. door een intens overleg tussen de EC en België, zowel wat het NPHV als de opvolging van andere semesterelementen betreft. Vlaanderen nam opnieuw actief deel aan de 'Fact Finding Mission' (FFM) (14 december 2022) tussen de diensten van de EC en België en bezorgde hiervoor de nodige input die o.a. belangrijk zal zijn i.h.k.v. het (ontwerp) Landverslag 2023³² van de EC voor België.

3.1. Begroting

3.1.1. Gezonde overheidsfinanciën

De Russische inval in Oekraïne heeft een sterke impact op de Europese en Vlaamse economie: een negatieve aanbodschock heeft geleid tot een sterke stijging van de energieprijzen waardoor de inflatie veel sterker toeneemt dan verwacht. De economische groei in de eurozone valt daarnaast lager uit dan verwacht. Die ontwikkelingen hebben ook een impact op de Vlaamse begroting.

Het vorderingentekort op de Vlaamse begroting wordt geraamd op 2,9 miljard euro in 2023 en evolueert richting een tekort van 409 miljoen euro in 2027. Die tekorten zijn inclusief de bouwkosten gerelateerd aan de Oosterweelverbinding en het relanceplan Vlaamse Veerkracht.

We voorzien via Oosterweel en Relance een belangrijke extra investeringsimpuls die we niet meenemen bij de aftoetsing aan onze begrotingsdoelstelling. Die extra uitgaven moeten de productiviteit en competitiviteit van de Vlaamse economie op duurzame wijze verhogen.

Vorderingensaldo Begrotingsopmaak (BO) 2023 (in duizend euro)

	BO 2023	2024	2025	2026	2027
Vorderingensaldo	-2.921.821	-1.928.517	-1.823.890	-984.760	-408.501
Correcties voor aftoetsing begrotingsdoelstelling	978.829	871.877	654.075	533.590	424.150
Saldo na correcties aftoetsing begrotingsdoelstelling	-1.942.885	-1.056.640	-1.169.815	-451.170	15.649

Bron: Meerjarenraming 2022-2027 bij begrotingsopmaak 2023 inclusief amendementen

Begroten is keuzes maken en prioriteiten stellen en dat is geen evidentie omdat de budgettaire uitdagingen velerlei zijn.

²⁸ De 17 SDG's: 1. Geen armoede, 2. Geen honger, 3. Goede gezondheid en welzijn, 4. Kwaliteitsonderwijs, 5. Gendergelijkheid, 6. Schoon water en sanitair, 7. Betaalbare en duurzame energie, 8. Waardig werk en economische groei, 9. Industrie, innovatie en infrastructuur, 10. Ongelijkheid verminderen, 11. Duurzame steden en gemeenschappen, 12. Verantwoorde consumptie en productie, 13. Klimaatactie, 14. Leven in het water, 15. Leven op het land, 16. Vrede, veiligheid en sterke publieke diensten, 17. Partnerschap om doelstellingen te bereiken.

²⁹ De 20 beginselen EPSR: 1. Onderwijs, opleiding en een leven lang leren, 2. Gelijkheid van mannen en vrouwen, 3. Gelijke kansen, 4. Actieve ondersteuning bij het vinden van werk, 5. Veilige en flexibele werkgelegenheid, 6. Lonen, 7. Informatie over arbeidsvoorwaarden en bescherming bij ontslag, 8. Sociale dialoog en betrokkenheid van werknemers, 9. Evenwicht tussen werk en privéleven, 10. Een gezonde, veilige en goed aangepaste werkomgeving en gegevensbescherming, 11. Kinderopvang en hulp aan kinderen, 12. Sociale bescherming, 13. Werkloosheidsuitkeringen, 14. Minimuminkomen, 15. Inkomen voor ouderen en pensioenen, 16. Gezondheidszorg, 17. Inclusie van personen met een handicap, 18. Langdurige zorg, 19. Huisvesting en ondersteuning voor daklozen, 20. Toegang tot essentiële diensten.

³⁰ De 4 werkgelegenheidsrichtsnoeren. Richtsnoer 5: De vraag naar arbeid stimuleren, Richtsnoer 6: Het arbeidsaanbod vergroten, de toegang verbeteren tot de arbeidsmarkt en de mogelijkheden om gedurende het hele leven vaardigheden en competenties te verwerven, verruimen, Richtsnoer 7: De werking van de arbeidsmarkten en de doeltreffendheid van de sociale dialoog verbeteren, Richtsnoer 8: Gelijke kansen voor iedereen bevorderen, sociale inclusie stimuleren en armoede bestrijden.

³¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022DC0780&from=EN>

³² Het definitief Landverslag en ontwerp van LSA's worden op 24 mei 2023, als onderdeel van het Lentepakket 2023, verwacht.

Als Vlaamse Regering kiezen we ervoor om in deze crisis opnieuw de schouders te zetten onder de samenleving en de bedrijven. Dat betekent dat we opnieuw een Noodfonds Oekraïne inschrijven bij BO2023 en tevens inspanningen leveren die erop gericht zijn om de Vlaamse burgers en gezonde ondernemingen zo goed mogelijk door de energiecrisis te loodsen. De Vlaamse Regering kiest er desalniettemin resoluut voor om de overheidsfinanciën gezond te houden en de structurele groei in Vlaanderen te versterken. Er werd een budgettair pad uitgestippeld waarbij Vlaanderen **vanaf 2027** opnieuw aanknoopt met een **begroting in evenwicht** (exclusief de investeringsuitgaven i.k.v. Oosterweel).

Ondertussen wordt het **relanceplan VV** voor in totaal 4,3 miljard euro geïmplementeerd, inclusief de 55 projecten die worden gefinancierd met Europese FHV-middelen³³. Ondanks de verschillende COVID-golven en de Oekraïne-crisis is de uitvoering van relanceplan VV grotendeels op schema.

Het DFB heeft in 2022 belangrijke stappen gezet in de implementatie van een **Vlaamse uitgavennorm**, waarmee we concreet invulling geven aan één van de aanbevelingen van de EU om het Belgische begrotingskader te versterken. De uitgavennorm werd vorig jaar verankerd in Vlaamse regelgeving via een aanpassing van de Vlaamse Codex Overheidsfinanciën (VCO) en in de nieuwe meerjarenraming 2022-2027 werd de norm voor de eerste keer praktisch als monitoringstool toegepast. De uitgavennorm moet de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in alle omstandigheden garanderen, zorgen voor stabiliteit in het beleid en ad-hoc bijstellingen afremmen. Het werken met een uitgavennorm impliceert ook dat er wordt vertrokken van middellange termijn doelstellingen in een meerjarig perspectief. In de meerjarenraming wordt de uitgavennorm op geaggregeerd niveau gerapporteerd. Dat laat toe om ervaring op te bouwen inzake normering en meer inzicht te krijgen in de uitgavendynamieken van de Vlaamse begroting in relatie tot de ontvangstengroei. De normering zal telkens worden opgesteld bij de start van een legislatuur.

In september 2022 lanceerde de Vlaamse Regering het **subsidieregister**, een centrale databank waarin alle subsidies van de Vlaamse overheid zullen worden opgenomen. Het register heeft tot doel transparantie over de Vlaamse subsidiestromen te vergroten en moet naast een groter bewustzijn rond subsidies ook eventuele dubbele subsidiëring makkelijker aan de oppervlakte doen komen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan **SDG 16**.

3.1.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: de Vlaamse Brede Heroverweging (VBH)

Om tegemoet te komen aan de LSA's 2018 en 2019, zette de Vlaamse Regering het project 'Spending Reviews' op, dat deel uitmaakt van het Vlaams relanceplan VV en het NPHV dat wordt gefinancierd met middelen uit de Europese FHV. Daarmee wordt voortgebouwd aan **een prestatie-geïnformeerde begroting**, zoals opgenomen in het Vlaams regeerakkoord 2019-2024.

In een eerste fase van het project Spending Reviews werd in 2020 en 2021 de VBH³⁴ op touw gezet, waarin alle uitgavenposten en waar relevant kostendekkingsgraden binnen de Vlaamse begroting werden doorgelicht. De VBH heeft een aantal concrete beslissingen opgeleverd bij de begrotingsopmaak (BO) 2022 die mee moeten zorgen voor een begroting in evenwicht vanaf 2027.

Vervolgens heeft de Vlaamse Regering **negen thema's** vastgelegd voor een meer diepgaande uitgaventoetsing: (1) Culturele bovenbouw (2) Het hoger onderwijs, (3) Duurzaam watergebruik en de organisatie van het waterlandschap, (4) Instrumenten van het woonbeleid, (5), Organisatiestructuur van de Vlaamse overheid, (6) Modal shift in Vlaanderen, (7) Het Vlaams beleid i.k.v. productiviteit, (8) Integreeren van de drie zorgbudgetten, (9) (Fiscale) steunmaatregelen voor gezinnen met kinderen. Voor nagenoeg elk thema is een plan van aanpak uitgewerkt voor de uitvoering van de uitgaventoetsing. Het doel van de uitgaventoetsingen is om de resultaten ten laatste te kunnen meenemen bij de volgende regeringsvorming.

Heel belangrijk is dat de VBH en de uitgaventoetsingen geen eenmalige of vrijblijvende oefeningen zijn maar een structurele evaluatiepraktijk zullen worden in Vlaanderen. Met de aanpassing van de VCO, die

³³ Op 31 december 2022 is 4,08 miljard euro of 95% van de 4,3 miljard euro vastgelegd.

³⁴ <https://fin.vlaanderen.be/de-vlaamse-brede-heroverweging-vbh/>

werd goedgekeurd door het Vlaams Parlement in juni 2022 en bekrachtigd door de Vlaamse Regering in juli 2022, werden ze gedefinieerd en structureel verankerd in het Vlaamse begrotingsproces. Elke zittingsperiode zal er minstens een VBH plaatsvinden en na een regeringsvorming moet voortaan altijd een indicatieve planning van uitgaventoetsingen worden opgesteld voor de hele legislatuur. De Inspectie van Financiën dient bovendien voortaan bijzondere aandacht te besteden aan uitgaventoetsingen en wat entiteiten met de resultaten ervan doen in de adviezen van de inspectie bij de begrotingsopmaak.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan **SDG 16**.

3.2. Arbeidsmarkt en onderwijs

3.2.1. Arbeidsmarkt

In 2022 was de arbeidsmarkt in Vlaanderen historisch krap. De Vlaamse arbeidsmarkt herstelde relatief snel van de coronacrisis, en de vraag naar arbeidskrachten nam sterk toe. In 2022 ontving de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) een recordaantal vacatures, met een toename van 31% t.o.v. 2019. Tegelijk vinden bedrijven en organisaties steeds moeilijker mensen om deze vacatures in te vullen. In 2022 telde VDAB 1,7 werkzoekenden in bemiddeling per openstaande VDAB-vacature. De arbeidsmarktkrapte in Vlaanderen manifesteert zich in bijna alle sectoren en bedrijfstakken in Vlaanderen. Tegelijk bestaat in Vlaanderen nog altijd een grote groep mensen die niet actief (kunnen) deelnemen aan de arbeidsmarkt. Het aandeel niet-beroepsactieven bedraagt 22% bij de 20-64-jarigen. De Vlaamse Regering wil de krapte ombuigen in kansen voor niet-beroepsactieven en werkzoekenden om zo verder toe te werken naar het streefdoel van 80% werkzaamheidsgraad.

De Vlaamse Regering en de Vlaamse sociale partners sloegen de handen in elkaar om de structurele uitdagingen op de Vlaamse arbeidsmarkt aan te pakken. In juli 2022 sloten zij het **werkgelegenheidsakkoord 'Iedereen nodig, iedereen mee'**. Vlaanderen zet met het nieuwe werkgelegenheidsakkoord ook in op meer werkbaar werk, om duurzame loopbanen mogelijk te maken voor mensen die al aan de slag zijn. Tot slot willen de Vlaamse Regering en de sociale partners met de acties in 'Iedereen nodig, iedereen mee' meer mensen aanzetten tot levenslang leren, in overeenstemming met het luik 'Onderwijs, opleiding en een leven lang leren' binnen de EPSR.

3.2.1.1. Meer mensen aan het werk

Het werkgelegenheidsakkoord **'Iedereen nodig, iedereen mee'** stelt via vier pijlers oplossingen voor om de krapte en mismatch aan te pakken, en zo te evolueren richting meer duurzame tewerkstelling en een inclusievere arbeidsmarkt. Vlaanderen wil verder bouwen aan (1) een **resultaatgericht activeringsbeleid** en inzetten op (2) een **doorgedreven opleidingsbeleid**. Het werkgelegenheidsakkoord moedigt aan om versterkt in te zetten op (3) **werkbaar werk**, en de vierde pijler streeft naar een (4) betere invulling van de kansen van **interregionale mobiliteit en economische migratie**. Het inzetten op deze vier pijlers moet toelaten om toe te werken naar de EU-2030-doelstellingen. Vlaanderen blijft in gesprek met de federale overheid om het beleid meer af te stemmen op de verschillende noden van de gewesten en gemeenschappen. Hiertoe zien de Vlaamse Regering en de sociale partners mogelijkheden via asymmetrisch beleid. De implementatie ervan wordt onderzocht.

De Vlaamse minister van Werk en Sociale Economie en de Vlaamse Regering versterken het aanbod van **jobcoaching**. Met het aanbieden van kwalitatieve jobcoaching op de werkvloer willen VDAB en zijn partners de kansen op duurzame tewerkstelling verhogen voor recent aangeworven personen, zeker wanneer er een zekere mismatch is tussen de vereiste vaardigheden in een job en het profiel van de aangeworven werknemer. Daaraan flankerend voert de Vlaamse Regering vanaf oktober 2023 een **RSZ-korting** in voor **personen zonder recente, duurzame werkervaring**. Werkgevers worden zo gestimuleerd om iemand aan te nemen die minstens twee jaar werkzoekend of niet beroepsactief was op de arbeidsmarkt. De Vlaamse Regering richt hiermee de blik ook op het grote arbeidspotentieel bij de groep niet-beroepsactieven.

Om meer mensen aan het werk te krijgen en te houden, heeft de Vlaamse Regering de **jobbonus** ingevoerd. De Vlaamse jobbonus moet werken doen lonen, door het verschil tussen niet-werk en werk voor lage beroepsinkomens te vergroten. Eind 2022 ontvingen de eerste personen in Vlaanderen hun jobbonus, en

eind januari 2023 stond de teller op meer dan 580.000 uitbetaalde jobbonussen. De Vlaamse Regering besloot om de eerste uitbetaling van de jobbonus eenmalig uit te breiden met een top-up van 100 euro per persoon. Vanaf 2023 wordt de jobbonus omwille van de inflatie van de (minimum)lonen uitgebreid naar een hogere loonklasse, tot 2.900 euro bruto.

Om haar doelstelling om 120.000 mensen aan het werk te krijgen tegen het einde van de legislatuur (2024) te behalen, engageert de Vlaamse Regering zich om meer **langdurig zieken** duurzaam en succesvol te re-integreren in de arbeidsmarkt. VDAB heeft het raamakkoord i.h.k.v. het traject naar werk van arbeidsongeschikt erkende personen vernieuwd met het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) en de ziekenfondsen, waarbij de ambities voor de re-integratie van langdurig zieken nog versterkt worden. VDAB, RIZIV en de ziekenfondsen engageren zich om de toeleiding van langdurig zieken te verhogen en te versnellen. Op kortere termijn is de ambitie van Vlaanderen om naar 10.000 in 2023 en 12.000 in 2024 nieuwe re-integratietrajecten te gaan. Hiermee ambiëren de partners uit het akkoord ook een verhoging van de uitstroom naar werk van 30% naar 35% met op lange termijn een groeipad naar 40%.

Op 1 juli 2023 lanceert de Vlaamse Regering het **individueel maatwerk**. De werkzaamheidsgraad van personen met hinder door een handicap, aandoening of ziekte steeg de afgelopen 10 jaar met 11 procentpunt naar 49% (zie ook 2.2.). Hoewel dit beter is dan het Europees gemiddelde blijft de kloof met de globale bevolking in Vlaanderen groot. Deze hervorming versterkt de samenhang en wisselwerking tussen de sociale en reguliere economie en moedigt ondernemingen aan om meer personen met een arbeidsbeperking tewerk te stellen. Personen met begeleidingsnood kunnen ondersteuning krijgen van een gekwalificeerde begeleider en coach. Individueel maatwerk creëert zo kansen voor personen met een arbeidsbeperking én voor ondernemingen. Met de realisatie van individueel maatwerk zet Vlaanderen een stap naar een inclusievere arbeidsmarkt.

In het licht van de arbeidsmarktcrisps werkt VDAB de **versnelling van de digitale contactstrategie** uit. Deze maatregel, onderdeel van het werkgelegenheidsakkoord 'Iedereen nodig, iedereen mee', heeft als doelstelling om nieuwe werkzoekenden sneller te bereiken en op maat te ondersteunen. Nieuwe werkzoekenden, van wie de inschatting is dat ze niet of moeilijk zelfredzaam zijn, krijgen 2 weken na inschatting een (face-to-face) bemiddelingsgesprek. Om werkzoekenden en niet-beroepsactieven beter te bereiken zet Vlaanderen ook in op **versterkte samenwerking met lokale besturen**. Vlaanderen breidt de **regierol** van lokale besturen uit naar **werk**. Lokale besturen kunnen meer maatwerk leveren in een breder activeringsbeleid en kunnen inspelen op de lokale eigenheid. Eén van de beleidsprioriteiten hiervan is het wegnemen van drempels voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in de reguliere en de sociale economie, onder meer via de instrumenten wijk-werken, tijdelijke werkervaring en gemeenschapsdienst voor langdurig werkzoekenden. Een andere prioriteit is (verder) samenwerken met VDAB en andere lokale actoren. Eind 2022 zijn de 13 centrumsteden en 33 van de 37 regiegebieden sociale economie en werk gevat in een samenwerkingsovereenkomst met VDAB. Hiermee heeft 75% van de lokale besturen in Vlaanderen zich geëngageerd om samen met VDAB (en partners) acties uit te werken die bijdragen aan het streefdoel van 80% werkzaamheidsgraad. De werkgelegenheidsconferentie van 2023 zal dan ook betrekking hebben op het lokaal arbeidsmarktbeleid.

Sommige bedrijven zetten in op het aantrekken van buitenlands talent om de crisps te bestrijden. Economische migratie biedt kansen, maar personen met een tijdelijk legaal of illegaal statuut zijn kwetsbaar voor misbruik, slechte werkomstandigheden of illegale tewerkstelling. Vlaanderen verstrengt de bepaling rond **ketenaansprakelijkheid**, om constructies bedoeld om de verantwoordelijkheid voor de correcte tewerkstelling van buitenlandse werknemers uitsluitend bij onderaannemers te leggen, tegen te gaan. Zo worden ondernemingen in de toekomst geacht een gepaste zorgvuldigheidstoets uit te voeren wanneer ze in zee gaan met een onderaannemer. Flankerend werkt Vlaanderen ook aan wetgeving voor zwaardere straffen voor **illegale tewerkstelling**.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 3, 4, 5, 6, 10, 13, 17** en **SDG's 1, 8, 10**, en **werkgelegenheidsrichtsnoeren 5, 6, 7, en 8**.

3.2.1.2. Opleiding en loopbaan

De Vlaamse Regering wil van Vlaanderen een lerend Vlaanderen maken, en is vastberaden om opleidingsdeelname te verhogen, ook aansluitend bij de EU-2030-doelstelling rond levenslang leren (zie ook 2.3.). Vlaanderen blijft werk maken van een permanente leercultuur, onder meer via het eerder gelanceerde Actieplan Levenslang Leren in het kader van het Partnerschap Levenslang Leren.

De werkvloer is een sterke leeromgeving. Vlaanderen hervormt de **incentives voor werkplekleren** naar een meer helder en eenvoudig kader. Met de invoering van de premie kwalificerend werkplekleren stimuleert de Vlaamse Regering ondernemingen om kwaliteitsvolle leerwerkplekken aan te bieden die toewerken naar een onderwijs- of beroepskwalificatie. Met de nieuwe leerlingenpremie alternerende opleiding moedigt Vlaanderen leerlingen uit het duaal en alternerend leren in het secundair onderwijs aan om hun alternerende opleiding succesvol af te werken.

De sectoren zijn een structurele partner in het Vlaamse arbeidsmarktbeleid. Met de nieuwe generatie **sectorconvenants** schept de Vlaamse Regering het kader om de samenwerking verder te zetten. De sectoren spelen een belangrijke rol: met de sectorconvenants engageren ze zich tot de ondersteuning van duurzame loopbanen van individuen, met als inhoudelijke thema's een betere afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, levenslang leren en competentiebeleid, en vanaf 2023 ook meer aandacht voor o.a. (zij)instroom, doorstroom en retentie. Met de introductie van intersectorale convenants schakelt Vlaanderen een versnelling hoger op vlak van intersectorale samenwerking: grote uitdagingen als levenslang leren, diversiteit en inclusie, de digitale transitie en de krapte komen gemeenschappelijk op tal van sectoren af. Via de addenda **duaal leren, Oekraïne en diversiteit en inclusie** werken de sectoren een sectorgerichte aanpak uit voor deze thema's.

Vlaanderen investeert in de ontwikkeling van een geïntegreerd **arbeidsmarktprojectiemodel** op competentieniveau. De Vlaamse arbeidsmarkt is altijd in beweging, en dit macro-prognosemodel moet de toekomstige vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten in beeld brengen op het niveau van sectoren, beroepen en competenties. Zo kan het Vlaams arbeidsmarktbeleid in de toekomst meer proactief inspelen op potentiële skills mismatches. Opleidingen bieden de sleutel voor de al bestaande skills mismatches. Daarom lanceert VDAB een **premie voor niet-uitkeringsgerechtigde** mensen die langer dan twee jaar niet actief waren op de arbeidsmarkt en die een **knelpuntopleiding** volgen. Het toeleiden van niet-beroepsactieven naar knelpuntberoepen dient een dubbel doel: de werkzaamheidsgraad verhogen en meer ingevulde jobs in knelpuntberoepen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 1, 2, 3, 4, 13** en **SDG's 4, 8, 10** en **werkgelegenheidsrichtsnoeren 6, 7, en 8**.

3.2.1.3. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: een inclusieve arbeidsmarkt, het leer- en loopbaanoffensief, levenslang leren (LLR) en digibanken

I.h.k.v. het NPHV wil de Vlaamse Regering het risico op digitale uitsluiting verminderen. Bij **digibanken** kunnen kwetsbare burgers terecht voor het ontlenen van hardware, het volgen van laagdrempelige opleidingen rond concrete digitale vaardigheden, en ondersteuning in het gebruik van online dienstverlening. Het versterken van digitale basisvaardigheden kan een belangrijke rol spelen in de activering naar de arbeidsmarkt. Na vijf oproepen stond de teller eind 2022 op ongeveer 219 deelnemende gemeenten in het digibank-project, en 54 startende digibanken.

In Vlaanderen bestaan vandaag verschillende ondersteuningsinstrumenten voor werkenden die een opleiding willen volgen afhankelijk van statuut, scholingsgraad, ... In het licht van OESO-aanbevelingen (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) ontwikkelt Vlaanderen de individuele **leer- en loopbaanrekening**. Naast het bouwen aan een leercultuur, wil Vlaanderen hiermee het individu centraal stellen, en werkenden aanmoedigen hun loopbaan in eigen handen te nemen en opleiding te volgen. Na de goedkeuring van de visienota Leer- en loopbaanrekening door de Vlaamse Regering worden momenteel de mogelijke pistes verder uitgewerkt op beleidsmatig en operationeel niveau. In 2023 wordt het gepersonaliseerde digitaal overzicht van Vlaamse opleidingsincentives verwacht, te lanceren via Mijn Burgerprofiel.

Heel wat acties uit het leer- en loopbaanoffensief kregen een plaats in het NPHV, zoals het gemeenschappelijk initiatiefrecht binnen het Vlaams opleidingsverlof, het online opleidingsaanbod van de VDAB en de uitbouw van de competentiechecks. De focus ligt op een hogere opleidingsdeelname. I.h.k.v. het werkgelegenheidsakkoord 'iedereen nodig, iedereen mee' werd het experiment met het **gemeenschappelijk initiatiefrecht** binnen het Vlaamse opleidingsverlof verder opgezet voor de schooljaren 2022-2023 en 2023-2024. Dit gemeenschappelijk initiatiefrecht bepaalt dat wanneer de werknemer zowel zijn eigen opleidingskeuze volgt, als ingaat op een voorstel van de werkgever, recht heeft op een verdubbeld aantal VOV-uren (van 125 naar 250 uur per jaar). Voor schooljaar 2021-2022 betrof 46% van de aanvragen een opleiding gevolgd op voorstel van de werkgever. VDAB heeft daarnaast het **online opleidingsaanbod** uitgebreid. VDAB noteerde tussen januari 2021 en juni 2022 291.191 inschrijvingen voor online leermodules. Vlaanderen wil met **competentiechecks** de veerkracht van ondernemingen versterken, hen leren omgaan met veranderingen, en hen weerbaarder maken bij economische shocks. Zo krijgt een onderneming meer zicht op de aanwezige competenties en nodige competenties, en kan het vandaaruit gericht opleidings- en loopbaantrajecten faciliteren. Door de competentiechecks voor werkgevers te richten naar ondernemingen met minder dan 250 werknemers, richt Vlaanderen zich ook tot kleine (kwetsbaardere) ondernemingen waar vaak minder of geen aandacht is voor opleiding en transitie.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 1, 3, 4, 13, 20** en **SDG's 4, 8, 10** en **werkgelegenheidsrichtsnoeren 6, 7, en 8**.

3.2.2 Onderwijs

3.2.2.1. Het verbeteren van de prestaties en inclusie in het onderwijs-en opleidingsstelsel

(a) Kwaliteit opvolgen via gestandaardiseerde, gevalideerde en genormeerde toetsen (Vlaamse toetsen)

Uit de peilingen en internationaal vergelijkend onderzoek blijkt dat de resultaten voor bepaalde domeinen zoals wiskunde, wetenschappen en begrijpend lezen al enkele jaren in dalende lijn zitten. Vanaf schooljaar 2023-2024 nemen lagere en secundaire scholen daarom **de eerste Vlaamse toetsen** af. Vlaamse toetsen zijn **gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde net- en koepeloverschrijdende toetsen**, met als primaire doel de interne kwaliteitszorg van scholen te ondersteunen en zo mee de onderwijskwaliteit te versterken. Het is een instrument i.h.k.v. het bereiken van de minimumdoelen en het meten van leerwinst. Kennis die op zich weer bijdraagt tot het ondersteunen van het intern kwaliteitszorgsysteem van de scholen, de externe kwaliteitscontrole door de inspectie, de ondersteuning van scholen door de pedagogische begeleidingsdiensten en andere externe partners die scholen begeleiden én het monitoren van het bereik van onderwijsdoelen door leerlingen op systeemniveau. De toetsen worden centraal opgesteld, digitaal afgenomen, verwerkt en geanalyseerd. Ze beperken zich in eerste instantie tot Nederlands (begrijpend lezen, schrijven, grammatica) en wiskunde.

(b) Leersteundecreet

De Vlaamse Regering vervangt het M-decreet voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften door het **decreet leersteun**. In dit decreet wordt een nieuw model voor ondersteuning van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs uitgewerkt: het leersteunmodel. Het decreet leersteun en het leersteunmodel zullen in werking treden vanaf 1 september 2023. De voorbereidingen hiertoe worden getroffen in schooljaar 2022-2023. Het is de ambitie van de Vlaamse Regering om ervoor te zorgen dat **alle leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen met een maximale leerwinst**. Het decreet verhoogt de onderwijskwaliteit en waarborgt de werkbaarheid voor scholen en leerkrachten. Er wordt ingezet op de versterking van het gewoon onderwijs, de leersteun en het buitengewoon onderwijs. De Vlaamse Regering ambieert:

- Een sterke basiszorg en verhoogde zorg in het gewoon onderwijs;
- Een duurzaam leersteunmodel met passende arbeidsvoorwaarden voor ondersteuners;
- Een volwaardige plaats en een versterking van de kwaliteit voor het buitengewoon onderwijs.

(c) Leerpunt

Om **leraren(teams) te versterken om onderwijskwaliteit te realiseren en om leervertraging te remediëren**, hecht de Vlaamse Regering haar goedkeuring aan de opstart en kernwerking van de private **stichting Leerpunt**. Het Leerpunt zal onder meer een onafhankelijke, toegankelijke en wetenschappelijk

onderbouwde kennisbasis over wat werkt op het vlak van didactisch handelen ontwikkelen, rekening houdend met diverse contexten en leermiddelen; en zal deze kennisbasis doorvertalen naar de Vlaamse klas- en schoolpraktijk om leraren te ondersteunen in hun dagelijkse klaspraktijk.

In uitvoering van het relanceplan VV beslist de Vlaamse Regering om extra te investeren in de versterking van de brede basiszorg en verhoogde zorg in scholen voor gewoon basis- en secundair onderwijs door het toekennen van een subsidie van 6 miljoen euro aan de private stichting Leerpunt. Het reduceren van de leerachterstanden van alle lerenden, in het bijzonder van leerlingen in kwetsbare posities, is hierbij een belangrijk speerpunt. Leerpunt moet leraren(teams) versterken in hun didactisch handelen in de klas met het oog op het reduceren van de leerachterstanden.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 1, 2, 3, 17** en **SDG's 3, 4, 5, 8, 9** en **10** en **werkgelegenheidsrichtsnoeren 6 en 8**.

3.2.2.2 Verbeteren van de kwaliteit en de relevantie voor de arbeidsmarkt van beroepsonderwijs en -opleiding

(a) De STEM-agenda

De Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM)-agenda 2030 werd in juni 2021 gepubliceerd door de Vlaamse overheid en richt zich op een **hogere instroom in STEM-opleidingen en -loopbanen, op STEM-specialisten en op de algemene versterking van STEM-competenties** in de bredere samenleving: "STEM geletterdheid". Dit is een initiatief ter bevordering van beroepsonderwijs en -opleidingen en levenslang leren, maar versterkt ook de sleutelcompetenties in beroepsonderwijs en -opleidingen.

De kernindicatoren voor de STEM-agenda 2030 van de Vlaamse Departementen Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) en Werk en Sociale Economie (WSE), zijn in ontwikkeling. Voor het Departement Onderwijs en Vorming (OV) liggen er vijf (nieuwe) indicatoren vast. Deze vijf indicatoren zijn: (i) STEM meisjes in technisch secundair onderwijs (TSO) en beroepssecundair onderwijs (BSO): als deelindicator bij aandeel leerlingen STEM in secundair onderwijs (SO); (ii) Aandeel STEM binnen duaal leren (nieuwe indicator); STEM-studierendement in SO (nieuwe indicator); (iv) STEM-studierendement in hoger onderwijs en (v) STEM binnen volwassenenonderwijs. Daarnaast worden de streefcijfers afgestemd met de adviesraden van de bovengenoemde, andere Vlaamse STEM-departementen. De streefcijfers bij de indicatoren van het Departement OV worden tegen midden 2023 afgeklopt.

(b) Herstelplan 'van kwetsbaar naar weerbaar'

I.h.k.v. het Vlaams relanceplan VV is het **herstelplan 'van kwetsbaar naar weerbaar'** uitgewerkt. Het plan besteedt bijzondere aandacht aan de **infrastructuur voor technisch- en beroepsonderwijs**. Het omvat een studie over goede praktijken. De resultaten van de studie zullen worden verzameld in een klein professioneel ontwikkelingsprogramma voor leerkrachten, gericht op de integratie van doeltreffende pedagogisch-didactische beginselen in hun onderwijs. Het is de bedoeling om tegen april 2024 een website te ontwikkelen met een digitale toolkit die inspirerende voorbeelden, lesopnames, concrete materialen en hulpmiddelen – zoals observatie-instrumenten en kijkwijzers – zal bevatten. Het plan heeft ook betrekking op aanvullende Informatie- en communicatietechnologie (ICT)-infrastructuur en eXtended Reality (XR)-materiaal en wil op die manier de digitalisering bevorderen.

Ten slotte zorgen de **Regionale Technologische Centra (RTC's)** voor een **betere afstemming tussen, enerzijds, onderwijs en opleiding en, anderzijds innovatieve uitdagingen en de behoeften van de arbeidsmarkt**. Daartoe verenigen de verschillende RTC's partners uit het onderwijs en de werkwereld zich, bvb. wat betreft het delen van infrastructuur en de uitleendienst voor XR-hardware.

(c) Modernisering van beroepsonderwijs en -opleiding

Sinds kort wordt in Vlaanderen **het SO**, waaronder ook het arbeidsmarktgericht onderwijs, **gemoderniseerd**. Concreet wordt de oriëntatiefunctie van de eerste graad van het SO versterkt, zijn er nieuwe heldere minimumdoelen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs en zorgt de nieuwe indeling van de opleidingen voor een rationeler en transparanter aanbod. De minimumdoelen zijn onder voorbehoud van definitieve goedkeuring door het Vlaams Parlement.

De opleidingen in het SO worden periodiek (op basis van een decreet) gescreend op hun relevantie en actualiteit met het oog op eventuele aanpassingen van het aanbod. Daarbij wordt nagegaan of de doelstellingen van de modernisering van het SO worden bereikt. Momenteel bevinden we ons in de eerste fase, waarna we na de uitrol van de modernisering in de tweede en derde graad zullen onderzoeken. Voor de arbeidsmarktgerichte opleidingen (en de double purpose) in de derde graad zullen we onder meer nagaan in hoeverre ze aansluiten bij of voldoen aan de (voorspelde) behoeften van de arbeidsmarkt. (cf. decreet modernisering SO).

Alle programma's zullen uiterlijk om de vijf schooljaren worden doorgelicht. Indien nodig zullen aanpassingen worden doorgevoerd. Ook de onderwijsdoelen zullen periodiek worden doorgelicht op hun actualiteitswaarde om ze in lijn te houden met de uitdagingen en verwachtingen van de samenleving.

De combinatie van zowel de modernisering van het aanbod in het beroepsonderwijs als een goede screening moet de kwaliteit van de programma's verbeteren en de aantrekkelijkheid ervan vergroten.

(d) Duaal leren

De **aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt** wordt bevorderd door het systeem van **duaal leren** (in het voortgezet onderwijs, het speciaal onderwijs en het volwassenenonderwijs). Bij **duaal leren** verwerft een leerling namelijk kennis en vaardigheden in een school, een centrum voor deeltijds onderwijs of een Syntra-lesplaats én op de werkvloer. Een leerling die geslaagd is voor de opleiding, ontvangt een diploma of getuigschrift van de studierichting. Het werd in 2018 ingevoerd door de goedkeuring van het decreet betreffende het wettelijk kader voor de invoering van **duaal leren** in het SO. Op 1 september 2022 werden 119 verschillende opleidingen 764 keer aangeboden in Vlaanderen en dit in diverse sectoren, zoals zorg, technologie, horeca en bouw. Dit is een toename t.o.v. 2021, toen 89 verschillende opleidingen 596 keer aangeboden werden. De populairste duale opleidingen bij leerlingen in schooljaar 2021-2022 waren Verzorgende/Zorgkundige (145 inschrijvingen), Haarverzorging (131 inschrijvingen) en Elektrische installaties (130 inschrijvingen). Binnen 19 sectorale partnerschappen zetten opleidingsverstreckers én sectororganisaties hun schouders onder **duaal leren**, in functie van een ruim en kwalitatief netwerk aan leerondernemingen. Daarnaast lopen er 10 projecten i.h.k.v. de Europees Sociaal Fonds (ESF)-oproep 'Impuls Duaal Leren'.

De uitrol van **duaal leren** in het hoger en volwassenenonderwijs werd intussen opgestart. In **september 2022 werd **duaal leren** in het formele volwassenenonderwijs ingevoerd**. Zo wil de Vlaamse Regering het aandeel van werkend leren in het hoger onderwijs en de formele programma's voor volwassenenonderwijs intensiveren en vergroten om de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt te dichten. Ook voor het **hoger onderwijs** worden in **proefprojecten** de mogelijkheden van **duaal leren** verkend. Van april 2021 tot juni 2023 lopen 14 ESF-projecten in onderwijsinstellingen (10 hogescholen en 4 centra voor volwassenenonderwijs (cvo's)) om proeftuinen op te starten binnen **duaal leren**, visies te vormen en verbredingsstrategieën te ontwikkelen. Voor **duaal leren** in het hoger onderwijs worden de resultaten van de lopende proefprojecten afgewacht.

(e) Innovatie

De arbeidsmarkt verandert snel en voortdurend. Er zijn nieuwe vaardigheden nodig en daarom moeten beroepsopleidingen up-to-date en zelfs innovatief blijven. De Vlaamse Regering steunt daarom **initiatieven met een focus op innovatie in beroepsonderwijs en -opleidingen**, en streeft zo naar een stelsel van beroepsonderwijs en -opleidingen dat voorbereidt op de arbeidsmarkt. Daarnaast worden **initiatieven om volwassen werknemers en werkzoekenden op te leiden**, om te scholen en bij te scholen gewaardeerd.

Om het beroepsopleidingsaanbod te moderniseren en innovatie in de beroepsopleidingsprogramma's op te nemen, worden verschillende initiatieven genomen. Enkele voorbeelden zijn: innovatieve programma's in beroepsonderwijs en -opleiding (InnoVET) en Edusprong (Plan voor een kwalitatief versterkt volwassenenonderwijs, onderdeel van het relanceplan VV).

(f) Validatie van niet-formeel en informeel leren en beroepsopleidingen

In Vlaanderen bestaan er twee soorten **trajecten om een beroepskwalificatie** (buiten het formele onderwijs) **te behalen**: validatie van niet-formeel en informeel leren (VNIL) en beroepsopleidingen.

Het doel van VNIL is personen te helpen bij hun persoonlijke ontwikkeling, bij te dragen tot een hoger niveau van werkgelegenheid, de toegang tot formele onderwijsstelsels te verbeteren en levenslang leren te stimuleren. Verschillende beroepskwalificaties kunnen worden verworven via de validatie van niet-formeel of informeel leren. In Vlaanderen wordt de term Erkennen van Verworven Competenties (EVC) gebruikt voor de validatie van formeel, niet-formeel en informeel leren. Beroepsopleidingen leiden ook tot een beroepskwalificatie en worden niet door het formele onderwijs georganiseerd, maar bvb. door de VDAB.

Om de kwaliteit van beide trajecten (VNIL en beroepsopleidingen) te waarborgen, werd een **gemeenschappelijk kwaliteitskader en neutraal en onafhankelijk kwaliteitstoezicht** ingevoerd. Het gemeenschappelijke referentiekader zijn de beroepskwalificaties. Zij zijn ook een instrument om het aanbod vorm te geven.

Niettemin worden er **acties opgezet om deze manier van kwalificaties verwerven te bevorderen** en duidelijk te maken hoe dit volwassenen kan helpen bij het levenslang leren en het creëren van kansen, zowel in hun persoonlijk leven als op de arbeidsmarkt. Een aantal van deze acties en activiteiten zijn:

- (i) een nieuwe website over EVC;
- (ii) voor VNIL zijn al verschillende validatienormen voor beroepskwalificaties ontwikkeld en er zullen er nog meer volgen;
- (iii) verschillende beroepsopleidingen zijn al erkend. Het doel is om dit aanbod uit te breiden;
- (iv) binnen het initiatief Learning At Home (LEAH) bundelden zeven centra voor volwasseneneducatie (allen te situeren binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen) programma's voor afstandsonderwijs via een online leerplatform, met als doel het aanspreken van nieuwe doelgroepen.

(g) Validatie van kwalificaties en het nationaal kwalificatiekader

Alle **beroepsopleidingen** (zowel in het voortgezet onderwijs, het buitengewoon onderwijs, het pre-universitair onderwijs als het hoger beroepsonderwijs) zijn **gebaseerd op de beroepskwalificaties**. De beroepskwalificaties worden geschreven door vertegenwoordigers van de arbeidsmarkt zelf en schetsen de competenties die op de arbeidsmarkt bestaan. Door de **koppeling van beroepskwalificaties aan opleidingsprogramma's** dienen de competenties van de beroepskwalificaties ook als leerresultaten voor deze opleidingsprogramma's. Dit zorgt ervoor dat de beroepsopleidingen **nauw aansluiten bij de banen op de arbeidsmarkt**. De beroepskwalificaties houden ook rekening met bevindingen uit onderzoek naar competentieprognoses. Op deze manier worden studenten niet alleen voorbereid op een soepele overgang naar de arbeidsmarkt, maar ook op duurzame werkgelegenheid. Actualisering van de beroepskwalificaties is ook mogelijk. Daarnaast worden beroepskwalificaties ook gebruikt bij de erkenning van verworven competenties (EVC) en validatie van informeel en niet-formeel leren, zowel binnen als buiten het onderwijs (cf. EVC-regeling en decreet Gemeenschappelijk kwaliteitskader (GKK)). Ook aanbieders van opleidingsprogramma's buiten het onderwijs (bv. VDAB, bedrijven, enz.) baseren hun opleidingsprogramma's op beroepskwalificaties.

Om dit kader volledig operationeel te maken, worden **acties ondernomen en procedures voorzien om de kwalificaties up-to-date te houden en nieuwe vaardigheden onmiddellijk vast te leggen**. Enkele specifieke acties die in dit verband moeten worden vermeld, zijn:

- De Leer- en Ervaringsbewijzendatabank (LED) verzamelt gegevens van kwalificatiebewijzen (diploma's, certificaten, ervaringscertificaten, enz.). Het verschaft duidelijkheid over de authenticiteit van kwalificaties en maakt de gegevens gemakkelijk toegankelijk;
- Er zijn procedures ontwikkeld voor zowel de ontwikkeling als de actualisering van onderwijs- en beroepskwalificaties. Het is niet alleen nodig om nieuwe beroepen of opleidingen vast te leggen, maar ook om het huidige aanbod op te volgen en waar nodig aan te passen;
- In Vlaanderen wordt met Europese steun een groene routekaart voor vaardigheden opgesteld. De betrokkenheid van belanghebbenden, waaronder onderwijsactoren, wordt hier maximaal toegepast. Het project moet de belangrijkste mogelijkheden identificeren om de belangrijkste knelpunten die de overgang naar een groene economie in Vlaanderen tegenhouden, te overwinnen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de EPSR 1, 2, 3 en 17 en SDG's 3, 4, 5, 8, 9 en 10 en werkgelegenheidsrichtsnoeren 6 en 8.

3.2.2.3 Ontwikkelen van flexibelere en aantrekkelijkere loopbaantrajecten en opleidingen voor leerkrachten

(a) Lerarenberoep

De Vlaamse Regering heeft in december 2021 een conceptnota over de **herwaardering van het beroep van leraar** aangenomen, met een reeks maatregelen om het beroep op korte en middellange termijn aantrekkelijker te maken en het lerarentekort aan te pakken. De in deze conceptnota opgenomen maatregelen zijn erop gericht zowel leerkrachten voor ons onderwijsstelsel aan te trekken - zowel nieuwe aanwervingen als degenen die later in het beroep stappen - als ervoor te zorgen dat degenen die reeds in het onderwijs werkzaam zijn, behouden blijven.

Een eerste reeks kortetermijnmaatregelen is in het schooljaar 2021-2022 in werking getreden. Maatregelen op middellange termijn - fase 2 van de conceptnota over herwaardering - zijn gepland voor het schooljaar 2023-2024. Op 10 maart 2023 werd het voorontwerp van decreet tot uitvoering van maatregelen over het lerarenambt goedgekeurd. Gezien het een voorontwerp betreft, dienen de maatregelen 3-6 die hieronder worden vermeld, nog onderhandeld te worden met de sociale partners. Indien er voldoende draagvlak voor bestaat zullen de maatregelen (die bovendien voor het grootste deel tijdelijk van aard zijn daar zij specifiek inspelen op het huidige lerarentekort), ingevoerd worden. *Ten eerste* is in Vlaanderen een **financiële drempel weggehaald voor zijinstromers** die naar het onderwijs willen. Voorgaande privé-ervaring kan gevalideerd worden en daarmee kan er tot 10 jaar geldelijke anciënniteit gekregen worden, zodat zij niet meer aan een startersloon moeten beginnen. *Ten tweede* kunnen scholen in het **basis- en secundair onderwijs vanaf dit schooljaar bij een vastgesteld lerarentekort tot 20% van hun lesomkadering omzetten om daarmee andere profielen aan te stellen** die vervolgens de leraren in de klas kunnen ondersteunen. *Ten derde* voorziet het decreet de mogelijkheid voor schoolbesturen in het basis-en secundair onderwijs om in een school die omwille van het nijpende lerarentekort een of meer lesopdrachten niet kan invullen door een statutaire aanstelling, deze opdrachten te laten uitvoeren via een **dienstverleningscontract**. *Ten vierde* wordt een **versoepeling van de LIO-baan** (leraar-in-opleiding) mogelijk gemaakt zodat meer kandidaat-leraren daar gebruik van maken en al effectief een lesopdracht kunnen opnemen als praktijkonderdeel van hun lerarenopleiding. *Ten vijfde* wordt een **mandaat van expert-leraar** in het secundair onderwijs ingevoerd om de vlakke loopbaan voor leraren te doorbreken. *Ten zesde* wordt in het basisonderwijs het **selectieambt van adjunct-directeur** ingevoerd.

De **lerarenbonus werd** ingevoerd waardoor een personeelslid uit het basis- en secundair onderwijs dat nog niet in het bezit is van een pedagogisch bekwaamheidsbewijs en naast zijn onderwijsopdracht een lerarenopleiding volgt, recht heeft op een wekelijkse vermindering van zijn opdracht. Het personeelslid behoudt zijn salaris voor de oorspronkelijke opdracht en krijgt door de vermindering van de lesopdracht ruimte voor die lerarenopleiding.

Sinds maart 2022 de **communicatiecampagne 'lesgeven is alles geven'** over meerdere jaren en deze campagne wordt door alle stakeholders gedragen. Ze zet in op maatschappelijke herwaardering van de leraar en heeft tot doel om zowel nieuwe studenten naar de lerarenopleiding aan te trekken als zijinstromers naar het onderwijs toe te leiden. Al deze acties hebben effect. Dit zien we door de spectaculaire stijging van de zijinstromers. Zo maakten vorig schooljaar 4.500 mensen de overstap van de particuliere sector naar het onderwijs: een stijging van +50%.

Als deel van deze campagne wordt bovendien op vrijdag 12 mei een **Open Scholendag** georganiseerd. Scholen die hieraan deelnemen, zullen op die dag hun deuren openzetten voor iedereen die een overstap naar het onderwijs overweegt of al voorbereidt. Zo kunnen potentiële leerkrachten al eens proeven van het lerarenberoep: lessen of een vakvergadering volgen, toezicht houden, overleggen of een handje toesteken ... en tussendoor vragen stellen aan ervaren leraren over wat lesgeven nu echt inhoudt. Studenten van de lerarenopleiding kunnen tijdens de Open Scholendag de sfeer opsnuiven bij hun

mogelijk toekomstige werkgever. En ook laatstejaars die interesse hebben in een lerarenopleiding kunnen deelnemen. Voor mensen die zij-instromer willen worden is de dag zeker interessant.

Om nog meer mensen te overtuigen voor een baan in het onderwijs te kiezen, heeft de minister van Onderwijs een **onderwijsambassadeur** aangesteld. De onderwijsambassadeur zal maximaal veldwerk doen met schoolbezoeken en inspirerende verhalen vertellen die anderen kunnen motiveren om dit beroep met grote maatschappelijke waarde te kiezen. Zo zullen zij 6e-jaars enthousiasmeren voor de lerarenopleiding en de lerarenbonus promoten bij laatstejaars bachelors en masters.

(b) Commissie van Wijzen

De minister van Onderwijs heeft een **commissie van deskundigen (Commissie van Wijzen)** ingesteld om maatregelen voor de lange termijn vast te stellen en uit te werken. Uitgaande van een analyse van de uitgangssituatie zal de commissie van deskundigen een blauwdruk maken voor een **modern personeels-, professionaliserings- en schoolorganisatiebeleid binnen het onderwijs, inclusief de mogelijkheden op het gebied van digitalisering en duaal leren**. Vanuit een omgevingsanalyse zal deze commissie komen tot een blauwdruk voor een modern personeels-, HR- en schoolorganisatiebeleid binnen het onderwijs, waaronder het aantrekken en behouden van talenten en het stimuleren van samenwerking en differentiatie tussen leraren en binnen teams.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de EPSR 1 en SDG's 4 en 10 en werkgelegenheidsrichtsnoer 6.

3.2.2.4. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: voorsprongfonds en digisprong

(a) Voorsprongfonds

In uitvoering van het relanceplan VV keurde de Vlaamse Regering op 26 februari 2021 het ontwerp van de visienota '**Voorsprongfonds hoger onderwijs**' voor het luik onderwijs goed. Het Voorsprongfonds zal ons hoger onderwijs sterker, flexibeler en digitaal maken. We vertrekken vanuit de kansen die zich post-corona voordoen en pakken tegelijkertijd de structurele uitdagingen aan. We mikken op **vernieuwingen die het hoger onderwijs een sterkere arbeidsmarktgerichte/maatschappelijke focus, een focus op levenslang leren** en een 21ste-eeuws, digitaal karakter geven. Flexibiliteit, innovatie en verduurzaming staan voorop. Met het besluit van de Vlaamse Regering van 26 november 2021 betreffende de toekenning van projecttoelagen i.h.k.v. het Voorsprongfonds, in uitvoering van het relanceplan VV (VV112), zoals gewijzigd op 17 december 2021, heeft de Vlaamse Regering de toekenning van projectmiddelen voor de projecten, uitgevoerd door de instellingen hoger onderwijs opgestart. De projectuitvoering hiervan loopt verder in 2022. In de zomer 2022 werd gestart met de voorbereidingen voor het opstarten van een visietraject dat opgenomen werd als mijlpaal, nl, een visie op levenslang leren in het hoger onderwijs.

(b) Digisprong

Sinds 1 september 2021 worden **vernieuwingen op het vlak van het ambt van ICT-coördinator** doorgevoerd. Er werd een jobprofiel voor ICT-coördinatoren opgemaakt en inmiddels loopt ook een ondersteuningsproject voor meer teamgerichte ICT-werking op schoolniveau. Om scholen verder te ondersteunen werd een "beleidsplanner" gelanceerd. Dit is een tool waarmee scholen gericht en op basis van de schooleigen visie een ICT-beleidsplan kunnen opmaken of een bestaand ICT-plan kunnen verbeteren.

Er werd gestart met de ontwikkeling van een **Single Sign On** die de naam **LeerID** kreeg. Deze LeerID moet onderwijsprofessionals en leerlingen in staat stellen om éénmalig in te loggen, waarna automatisch toegang wordt verschaft tot allerhande digitale applicaties en leermiddelen. De LeerID werd in augustus 2022 gelanceerd. Digitale leermiddelen werden ondersteund via extra subsidies. Bijkomende relancemiddelen werden voorzien om extra functionaliteiten in het "Archief voor Onderwijs" in te bouwen, alsook in het leermiddelenproject Smart Education @Schools om bestaande projecten te verduurzamen. De voorziene evaluatiestudie van I-Learn is opgeleverd en vrijgegeven.

Ondertussen werd ook werk gemaakt van de **vormingspijler van de Digisprong**. Scholen kregen in 2022 extra **ICT-nascholingsmiddelen** (deze middelen werden gepoold vanuit Digisprong en Edusprong). Tevens werd een openbare aanbesteding gelanceerd voor de **organisatie van extra vormingsaanbod** (bootcamps)

voor het lager onderwijs en voor de professionalisering van ICT-coördinatoren. De bootcamps werden gegund in januari 2023. Het Kenniscentrum Digisprong lanceerde de “Digisnap”, een instrument waarmee leerkrachten en schoolteams hun digitale vaardigheden in kaart kunnen brengen. Digisnap is bovendien gekoppeld aan een nieuwe (ICT-)vormingsdatabank.

Het **Kenniscentrum Digisprong** heeft verschillende taken in de uitrol van het actieplan Digisprong. Het Kenniscentrum biedt **ondersteuning aan scholen** in de vorm van adviezen, inspiratiegidsen, concrete tips en stappenplannen onder meer op vlak van afstandsleren en digitale evaluaties op afstand. Er werden verschillende inspiratiegidsen en adviezen gepubliceerd over o.a. fiscale aspecten van de infrastructuursubsidies, privacy, duurzaamheid en een aankoopgids voor mobiele toestellen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 1, 2, 3 en 17** en **SDG's 3, 4, 5, 8 en 10** en **werkgelegenheidsrichtsnoeren 6 en 8**.

3.3. Ondernemerschap, concurrentie, digitalisering en innovatie

3.3.1. Ondernemerschap en concurrentie

3.3.1.1. Maatregelen inzake ondernemerschap en concurrentie

(a) Ondernemerschap

Op het vlak van economie en ondernemerschap stonden de voorbije jaren in het teken van **ondersteunen van de economie en het vermijden van het faillissement van gezonde ondernemingen** door de gevolgen van de coronacrisis, energiecrisis, Oekraïne-crisis en het ondersteunen van een succesvolle doorstart. Vlaanderen heeft daarvoor een aantal laagdrempelige steuninstrumenten ontwikkeld met het oog op het ondersteunen van de liquiditeit van de getroffen ondernemingen. De Vlaamse overheid stelt in totaal 250 miljoen euro ter beschikking voor **steun voor compensatie van energiekosten aan bedrijven** die zwaar getroffen zijn door de stijgende energieprijzen in het vierde kwartaal van 2022 en het eerste kwartaal van 2023. De steun dient om de liquiditeit van de bedrijven te versterken en hen continuïteit te bieden. Deze steun is goedgekeurd door de EC in de context van het Tijdelijk crisiskader voor staatssteunmaatregelen én de steun is tijdelijk, doelgericht en voorwaardelijk. Ook energie-intensieve ondernemingen actief in specifieke sectoren die verlies leden, kunnen deze steun krijgen.

In 2022 creëerde de Vlaamse Regering een **overbruggingslening** om bedrijven te ondersteunen die geconfronteerd worden met acute liquiditeitsnoden voor zover deze het gevolg zijn van de oorlog in Oekraïne en voortvloeien uit stijgende kosten inzake energie en, meer algemeen, de toename van het algehele prijsniveau. Begin 2023 is de overbruggingslening verruimd naar alle ondernemingen (groot, middelgroot, klein) en is het toegelaten om tot maximaal 2 miljoen euro te ontlenen.

Daarnaast werden ook instrumenten in de markt gezet om de solvabiliteit van ondernemingen te herstellen. Lange termijnfinanciering wordt ondersteund via **waarborgen**. Zo wordt er 200 miljoen euro vrijgemaakt voor de machtiging voor waarborgen door de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV), waarbij het waarborgbedrag van 400 miljoen naar 600 miljoen euro wordt opgetrokken.

Om de Limburgse economie extra zuurstof te geven in deze huidige turbulente economische situatie en de Limburgse ondernemingen voor te bereiden op de klimaatuitdaging en duurzame energietransitie heeft de Vlaamse Regering in november 2022 een kapitaalverhoging van de Limburgse Reconvertiemaatschappij (LRM) van 30 miljoen euro goedgekeurd. Met deze extra middelen kan de LRM via de maatregel ‘**doorbraakkapitaal**’ Limburgse ondernemingen ondersteunen in hun duurzame energietransitie (verduurzamen van hun productieproces, infrastructuur en/of bedrijfsvoering). Deze maatregel richt zich op middelgrote bedrijven, bij voorkeur productie-of maakbedrijven met een aanzienlijke tewerkstellingscomponent.

Met het **actieplan ‘Werk aan de winkel’** legt Vlaanderen de focus op het stimuleren van innovatie in de **detailhandel sector**. In 2022 was het actieplan in volle implementatie en de acties zijn gericht op vernieuwde en gedynamiseerde winkelconcepten en bruisende winkelstraten en handelskernen. Steden en gemeenten worden hierbij ondersteund door een “profploeg”, een team van doorgewinterde experts en innovatieve denkers die een bijdrage kunnen leveren aan het bekomen van meer bedrijvige kernen en bruisende buurten. Met verschillende projectoproepen werd in 2022 ingezet op de transformatie van

leegstaande of onderbenutte handelspanden/bedrijfspanen tot actieve panden die bijdragen tot de versterking van het lokaal economisch weefsel, en ondersteuning van gemeenten via begeleiding en ervaringsuitwisseling. In opvolging van het plan 'Werk aan de winkel' keurde de Vlaamse Regering in 2022 een **geactualiseerd 'Integraal Handelsvestigingsbeleid'** goed dat de slagkracht van de steden en gemeenten verhoogt om de kernwinkelgebieden te versterken en duurzame vestigingsmogelijkheden voor kleinhandel te creëren. Handelaars worden geholpen bij de digitale transformatie door het **e-commerce-actieplan "Het Internet. Ook uw zaak"**. Daarnaast wordt het lokale detailhandelsbeleid ondersteund met de ontwikkeling van een Smart Retail Dashboard met relevante beleidsdata.

(b) Concurrentie

De **uitrol van 5G in Vlaanderen** is in eerste instantie afhankelijk van de toekenning van 5G-rechten door de federale overheid. De veiling van de 5G-rechten onder de verantwoordelijkheid van het Belgisch Instituut voor postdiensten en telecommunicatie (BIPT) heeft plaatsgevonden in juni 2022. Nadien kan de uitrol in Vlaanderen gerealiseerd worden, zoals voorzien in het Vlaams Regeerakkoord. De Vlaamse overheid staat ervoor open om een Tower Company op te richten in samenwerking met een nutsbedrijf. Het doel is om infrastructuur te delen tussen telecomoperatoren en het nutsbedrijf zodat zij kosten kunnen besparen en de uitrol interessanter en versneld wordt.

Wat de **competitiviteit van energie-intensieve bedrijven** betreft, worden ook maatregelen genomen. Om het concurrentieel nadeel van energie-intensieve bedrijven door indirecte CO₂-kosten weg te werken en te vermijden dat deze bedrijven zich delokaliseren naar landen buiten de EU, zal Vlaanderen in 2022 het systeem van **de compensatie indirecte emissiekosten** verderzetten. Deze maatregel heeft als doel de competitiviteit van energie-intensieve bedrijven te verzekeren. Vlaanderen hervormde deze maatregel en legde bijkomende voorwaarden op aan deze energie-intensieve bedrijven (o.a. groene investeringen uitvoeren indien hun productieprocessen bepaalde streefwaardes inzake energie-efficiëntie niet halen). Deze bedrijven zullen ook moeten aantonen hoe ze evolueren naar klimaatneutraliteit tegen 2050. Eind 2022 is een Vlaamse **hervorming van het Energiebeleidsovereenkomst (EBO)-beleid** doorgevoerd wat resulteerde in een uitbreiding van de doelgroep van EBO's naar alle energie-intensieve ondernemingen. Voorts zijn er bijkomende verplichtingen om deze bedrijven aan te zetten tot energiebesparing en rekening te houden met de klimaatcomponent van hun bedrijfsactiviteiten.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 7, 8 en 9**.

3.3.1.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: snellere vergunnings- en beroepsprocedures

Het project 'Snellere vergunnings- en beroepsprocedures' maakt als hervorming deel uit van het NPHV. Dit hervormingsinitiatief beoogt procedures die resulteren in betere beslissingen zonder afbreuk te doen aan relevante inspraak en de bescherming van het leefmilieu. De nodige hervormingen om de beroepsprocedures te versnellen en de achterstand weg te werken werden decretaal verankerd. Voor het optimaliseren van de omgevingsvergunning, de wijziging van het omgevingsbesluit en de hervorming van de milieueffectenrapportage zullen regelgevingstrajecten worden opgestart. Tot slot wordt ook het omgevingsloket uitgebreid. Hiervoor wordt gewerkt rond vier sporen: 1) de globale datastructuur en procedurele aanpak in functie van 'structurele beslissingsinhoud'; 2) functionele en procedurele aanpassingen en uitbreidingen van het Omgevingsloket; 3) aanpassingen en verbeteringen aan de technische architectuur en 4) het publieke loket: inzage en inspraak in de omgevingsprocedures.

De hierboven beschreven maatregel draagt bij aan **SDG 16**.

3.3.2. Innovatie

3.3.2.1. Sterke O&O-cijfers en Vlaamse innovatiemaatregelen

Innovatie staat centraal in de benadering van de relance. In de eerste plaats omdat innovatie nodig is om bedrijven competitief te houden en de productiviteitsgroei te versterken, zodat er jobs behouden worden en bijkomen in Vlaanderen. Met een O&O-intensiteit in 2020 van **3,60% van het bbp** heeft Vlaanderen de 3 procentnorm voor O&O ruim overschreden. (zie ook 2.4.). De bedrijven halen in 2020 een O&O-intensiteit van 2,58%, terwijl alle publieke onderzoeksinstituten samen een O&O-intensiteit bereiken van 1,02%. De EC heeft een Regionaal InnovatieScorebord (RIS) ontwikkeld dat 240 regio's analyseert op hun O&O-bestedingen. Vlaanderen slaagt er in 2021 in om voor de eerste keer in de RIS bij de Europese kopgroep

van **'innovatieleiders'** ingedeeld te worden. Vlaanderen scoort zeer sterk voor 3 indicatoren: de innovatie-uitgaven per tewerkgestelde, innovatieve kmo's die samenwerken met anderen en kmo's met procesinnovaties. Het innovatiebeleid slaagt er steeds meer in om ook **kleinere bedrijven te bereiken**. De bedrijfsuitgaven voor O&O zijn in Vlaanderen sinds 2010 meer dan verdubbeld. In deze periode zijn O&O-bestedingen van kleine ondernemingen (tot 50 werknemers) meer dan verdrievoudigd. Het aandeel van kleine ondernemingen nam de laatste jaren toe. De spreiding van O&O over meer sectoren en bedrijfstypes is een uitdaging voor onze regio.

Met de toenemende middelen voor O&O wil Vlaanderen doorstoten naar de top 5 van innovatieve kennisregio's in Europa en ook op andere terreinen mikt Vlaanderen op de Europese top. De Vlaamse overheid zal de volgende jaren via onderzoek en innovatie de noodzakelijke ondersteuning bieden voor de productie en het gebruik van duurzame waterstoftechnologieën en haar **waterstofvisie** implementeren. Voorts zet Vlaanderen versneld in op de **uitrol van Carbon Capture, Utilisation and Storage (CCUS)** en zet ze hierbij in op zeven hefboomacties. Zo zal onder meer werk gemaakt worden van de uitbouw van geschikte CCUS-infrastructuur, waarbij ook het regelgevend kader voor het transport van CO₂ wordt uitgewerkt. Verder wordt de samenwerking met CCUS pionierslanden als Noorwegen, Nederland en Denemarken uitgebouwd.

Vlaanderen zet structureel verder in op het uitbouwen van haar Strategische Onderzoekscentra (SOC's) (Vlaams Instituut voor Biotechnologie (VIB), Interuniversitair Micro-Electronica Centrum (IMEC), Flanders Make en Vlaams Instituut voor Technologisch Onderzoek (VITO)) door de hernieuwing van de **convenanten met de SOC's af te ronden en zodoende samenwerkingen tussen de SOC's verder te steunen**. Deze actoren in het innovatie-middenveld maken de brug tussen wetenschappelijk onderzoek en de praktische toepassing ervan. Het ondersteunen van de SOC's uit zich ook in het verhogen van hun dotaties met het oog op innovatieve, economische en maatschappelijke valorisatie van excellent onderzoek op het gebied van micro- en nano-elektronica, biotechnologie, duurzame ontwikkeling, digitalisering en de maakindustrie. Vlaanderen focust bewust haar middelen op één van de sterktes van haar innovatiebeleid: de SOC's. Zo is er de laatste jaren een sterk toenemend bedrag geïnvesteerd in de SOC's dat zich ook in 2023 doorzet (van 243 miljoen euro in 2018 tot bijna 350 miljoen euro in 2023).

Eind 2022 is er bij het Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO) een **nieuw impulsprogramma voor energietransitie** (met een totaalbudget van 100 miljoen euro) gelanceerd dat zich richt op het versnellen van de energietransitie en energie-efficiëntie bij bedrijven. Dit impulsprogramma is een geïntegreerd programma gefocust op bedrijven in diverse sectoren met maatregelen om die bedrijven te informeren, adviseren en te begeleiden in hun groene transitie. Het programma zal ook voorzien in demonstratiefaciliteiten om bedrijven de nieuwste toepassingen te tonen. Vlaanderen lanceerde recent een nieuwe steunmaatregel "**GREEN investeringssteun**" gericht op bedrijven die investeren in enerzijds een efficiënter energieverbruik (aanpassingen aan het productieproces) en anderzijds een groener energieverbruik (transitie van fossiele brandstoffen naar groene energie) in 2023-2024. Vlaanderen heeft de ambitie om een langetermijnbeleid te ontwikkelen dat inzet op het versnellen van de energietransitie bij bedrijven én het nemen van bijkomende maatregelen om de energie-efficiëntie van bedrijven te optimaliseren.

Het **Flanders Future Tech Fund (FFTF)** werd in 2019 opgericht met als doel het financieren van de valorisatie van kapitaalintensieve platformtechnologieën ontwikkeld vanuit de SOC's, universiteiten of speerpuntclusters. In 2022 is FFTF geherpositioneerd om ervoor te zorgen dat dit fonds kan werken binnen een investeringscontext met ESR-neutraliteit (Europees Stelsel van Rekeningen). Het FFTF is geheroriënteerd naar een early stage financieringsfonds (van 75 miljoen euro) dat wil inspelen op de financieringsnoden van vroege technologie-initiatieven van de SOC's, universiteiten en Vlaamse speerpuntclusters, en ook van private partijen. Met de investeringen wil het FFTF inzetten op de valorisatie van technologie die door Vlaamse bedrijven is ontwikkeld, met bijzondere aandacht voor de speerpunt domeinen zorg en welzijn, digitale transformatie, evenals klimaat & duurzaamheid.

Met **Flanders Technology & Innovation**³⁵ toont Vlaanderen zich als het technologielaboratorium van de wereld en wil het vijf grote maatschappelijke uitdagingen aanpakken: klimaat en energie (energy tech), gezondheid (health tech), onderwijs en arbeidsmarkt (Flanders Next Academy), data en digitalisering (data tech) en entertainment en media (entertainment tech). Rond deze thema's zullen vijf thematische symposia georganiseerd worden. In maart 2024 zijn er vervolgens grote publieksevenementen gepland, gespreid over de vijf Vlaamse provincies.

In 2023 zullen de **beleidsplannen Artificiële Intelligentie (AI, 30 miljoen euro jaarlijks) en Cybersecurity (CS, 20 miljoen euro jaarlijks)** geëvalueerd en desgevallend bijgestuurd worden. De beleidsplannen AI en CS zijn structureel van aard en bestaan uit 3 luiken: strategisch basisonderzoek, implementatie bij bedrijven en flankerende maatregelen. Digitale innovatie zal begin 2023 bij kmo's ook versterkt worden door de start van de werkzaamheden van **de Vlaamse European Digital Innovation Hubs**. Deze innovatieconsortia zullen kmo's via netwerking, financiering, opleidingen en het aanbieden van innovatiefaciliteiten helpen in hun digitale transitie.

3.3.2.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: versterken O&O, inzetten op waterstofeconomie en verbreden innovatiebasis

Met Europese FHV-middelen geeft Vlaanderen een bijkomende impuls aan O&O door een **investering van 280 miljoen euro**. Deze investeringen zijn gericht op 3 thema's: digitalisering, duurzaamheid en zorg en hebben zowel betrekking op een versterking van kennisinstellingen in Vlaanderen als op versterking van O&O in bedrijven. Eind 2022 werd over al deze investeringen een beslissing genomen en werden meer dan 250 projecten vastgelegd voor 280 miljoen euro. Het gaat om onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten van bedrijven, onderzoeksinfrastructuur van kennisinstellingen, universiteiten en hogescholen en projecten gericht op bio-economie.

Innovatie is voor Vlaanderen de sleutel om internationale doelstellingen en engagementen op het vlak van klimaat, energie en milieu op een realistische manier te bereiken. Maar dit moet ook een economische meerwaarde opleveren voor onze bedrijven en de werkgelegenheid een duw geven. Daartoe werden verschillende elkaar versterkende extra beleidsinitiatieven uitgewerkt zowel op het vlak van waterstof, energie, water als voor circulaire economie. We rollen hiertoe onder andere een **waterstofvisie en -plan** uit voor onderzoek en industriële ontwikkeling en investeren met Europese FHV-middelen additioneel 125 miljoen euro in de waardenketen voor de waterstofeconomie. Eind 2022 werden alle projecten die betrekking hebben op verschillende investeringen in de waterstofwaardenketen geselecteerd.

Voor investeringen in onderzoek in de landbouw en **waterbesparende technieken** in bedrijven werd 16 miljoen euro voorzien. Daarnaast heeft Vlaanderen een extra impuls gegeven aan de **circulaire economie** door bijkomend 25 miljoen euro te investeren met specifieke focus op de bouwsector en de maakindustrie.

Naast bijkomende investeringen in O&O werden ook stappen gezet om het aantal **innoverende bedrijven** in Vlaanderen op te trekken en het instrumentarium dat Vlaanderen inzet om ondernemingen aan te zetten tot innovatie laagdrempeliger te maken voor kleine ondernemingen. Tevens willen we met het steuninstrumentarium sterker inzetten op economische en maatschappelijke valorisatie van de resultaten van innovatie. In het Vlaams regeerakkoord werd deze uitdaging verwoord als het verbreden van het O&O-instrumentarium naar kleine bedrijven. Daartoe werd onder andere de kmo-groeisubsidie hervormd, werd een oproep innovatieve starterssteun gelanceerd en steun voor O&O haalbaarheidsstudies ontwikkeld. Deze focus op kleinere bedrijven en een bredere innovatiebasis werd ook als hervorming opgenomen in het NPHV onder de titel 'Verbreiding Innovatiebasis'.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 7, 8, 9 en 12**.

³⁵ <https://fti.vlaanderen.nl>

3.3.3. Digitalisering

3.3.3.1. Vlaanderen blijft inzetten op de digitale transformatie

Vlaanderen digitaal transformeren is één van de zeven speerpunten van het relanceplan VV waarbij de regering mikt op een groeistrategie die van Vlaanderen een leidende en toonaangevende data-economie en -samenleving maakt. Zoals in het VHP 2022 werd vermeld, steunt deze digitale transformatie op drie horizontale basispijlers (data als grondstof valoriseren, focus op de overheidsdienstverlening zelf, de ontwikkeling van digitale talenten), die de rode draad doorheen de verschillende relance-initiatieven voor digitale transformatie vormen.

De inspanningen van Vlaanderen inzake digitalisering werpen vruchten af. Vlaanderen klimt naar de tiende plaats in de Europese ranking e-government en is zo drie plaatsten gestegen t.o.v. 2021³⁶. De afstand tegenover de Europese nummer vijf, Spanje, bedraagt slechts 2 procentpunten. Het is de ambitie van Vlaanderen om in 2024 in de top vijf te zitten. Op vlak van digitale overheidsdienstverlening voor ondernemers behalen we reeds de top vijf rangschikking.

Op 18 maart 2022 bekrachtigde de Vlaamse Regering de **Vlaamse datastrategie** met vier prioritaire actiedomeinen m.b.t. datagedreven werken binnen de Vlaamse overheid. In 2023 zal de uitvoering van deze datastrategie verder worden opgevolgd a.d.h.v. een update van het jaarlijks actieplan met daarin acties van entiteiten of beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid die bijdragen tot één of meerdere prioritaire focusdomeinen van de Vlaamse datastrategie. Een reflectiegroep zal optreden als klankbord voor het databeleid van de Vlaamse Regering, adviezen en aanbevelingen formuleren aan de bevoegde minister, en inspirerende voorbeelden en goede praktijken aanreiken m.b.t. het gebruik, delen, uitwisselen en beheren van data.

Alle overheden in Vlaanderen hebben de voorbije jaren sterk ingezet op het digitaliseren van hun dienstverlening. Op 8 juli 2022 kreeg de **Vlaamse digitale dienstverleningsstrategie**, met als doel om Vlaamse en lokale overheden een eenduidige richting aan te geven bij het verbeteren van hun digitale dienstverlening, groen licht van de Vlaamse Regering. De strategie omvat vijf hoofdprincipes, criteria, hulpmiddelen en een actieplan die de nieuwe digitale dienstverleningsstrategie in de praktijk moeten brengen. Er zal tegen eind 2023 werk worden gemaakt van een coherente, geïntegreerde **digitale strategie voor Vlaanderen** om de overheid, de economie, de burger en de maatschappij klaar te maken voor de digitale toekomst en ervoor te zorgen dat de Vlaamse entiteiten de digitale opportuniteiten maximaal gebruiken voor een betere dienstverlening richting burger, ondernemer en vereniging. Daarnaast zal de digitale strategie voor Vlaanderen ook definiëren hoe Vlaanderen haar bevoegdheden maximaal zal inzetten om de 2030 doelstellingen van het EU Digitaal Decennium te halen en een vooruitstrevende regio binnen Europa te blijven. De Vlaamse overheid blijft trouwens permanent investeren in overheidsbrede coherentie, afstemming en informatie-uitwisseling over internationale dossiers die raken aan digitalisering³⁷.

I.h.k.v. VV blijft Vlaanderen ook inzetten op **e-inclusie** (van uitsluiting naar insluiting in de digitale wereld) wat zowel het voorzien van vorming, als toegang tot computers en internet betreft. Wat dat laatste betreft, ontvingen 160 lokale besturen een subsidie voor de (verdere) uitrol van hun e-inclusiebeleid, met als eerste actie het ondersteunen van kwetsbare burgers bij het verwerven van een internetverbinding in de eigen woning.

Zoals onder 3.3.2.1. werd aangegeven zullen in 2023 de **beleidsplannen AI en CS** geëvalueerd en desgevallend bijgestuurd worden.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 9 en 16**.

³⁶Bron: DESI (Digital Economy and Society Index van de EC) Zie DESI-meting Vlaanderen:

https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1675244046/DESI_Meting_Vlaanderen_2022_-_Eindrapport_hxxdrx.pdf

³⁷ Binnen het Strategisch Overlegorgaan Internationale Aangelegenheden (SOIA) is een werkgroep actief rond digitalisering waarin alle Vlaamse beleidsdomeinen zetelen en die op wekelijkse basis actuele informatie verspreidt en zorgt voor afstemming.

3.3.3.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: digitalisering van de Vlaamse overheid

Met de digitalisering van de Vlaamse overheid levert Vlaanderen een belangrijke inbreng voor as 2 (digitale transformatie) van het NPHV. Digitalisering van de Vlaamse overheid valt uiteen in 18 deelprojecten. De uitvoering ervan zit goed op schema en er kunnen al realisaties worden getoond. Zo zag bv. de FIT (Flanders Investment & Trade) Business Academy het licht, een intern leerplatform dat de posten van FIT in het buitenland en in Vlaanderen toelaat hun klanten juist, geïnformeerd en wereldwijd te bedienen. I.h.k.v. het project Gemeente zonder gemeentehuis zijn momenteel 178 lokale besturen met relancemiddelen aan de slag die zorgen voor een versnelde digitalisering van hun processen en dienstverlening.

De hierboven beschreven maatregel draagt bij aan de **SDG's 9 en 16**.

3.4. Duurzaamheid, energie en mobiliteit

3.4.1. Duurzaamheid

3.4.1.1. Circulaire economie, Blue Deal en ontsnippering Vlaams landschap

De Vlaamse Regering heeft de ambitie uitgesproken om tegen 2030 in Europa koploper te zijn inzake **circulaire economie**. Circulaire Economie is één van de zeven transitieprioriteiten uit de vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO4) (zie 4.2.). Het CE Center (Steunpunt Circulaire Economie) stroomlijnt het beleidsrelevant onderzoek in het kader van de circulaire economie in Vlaanderen. Daartoe onderhoudt het een rollende onderzoeksagenda waarbij onderzoekers werken rond vijf thematische clusters³⁸. Zo is het Materialeninformatiesysteem (MATIS) nog steeds in volle ontwikkeling. Het zal ons beter toelaten afval- en materialenstromen te traceren en te rapporteren. Daarnaast heeft Vlaanderen afgelopen jaar diverse meerjaarlijkse actieplannen ontwikkeld en gelanceerd, zoals het beleidsprogramma 'Op weg naar Circulair Bouwen', het Uitvoeringsplan voor Lokaal Materialenbeheer en de Green Deal met de distributiesector om wegwerpverpakkingen te reduceren. Andere plannen worden het komende jaar verder geïmplementeerd zoals het Uitvoeringsplan Kunststoffen en het Verpakkingenplan 2.0. In 2023 moet het Interregionaal Samenwerkingsakkoord (ISA) uitgebreide producentenverantwoordelijkheid (UPV) en Zwerfvuil finaal goedgekeurd worden voor een meer uniform beleid over heel België. Dit kader voorziet op termijn ook in de invoering van drie nieuwe UPV-stromen: luiers, textiel en meubels. Tot slot voert Vlaanderen haar langetermijnvisie op de eindverwerking van afval uit, waarbij sturende heffingen verbranding van recyclebaar afval ontmoedigen en we de afvalverwerkingscapaciteit in Vlaanderen afstemmen op maat van de circulaire economie.

De **Blue Deal** is een omvattend en ambitieus impulsprogramma waarmee de Vlaamse overheid het watersysteem, het waterbeheer en het watergebruik in Vlaanderen klimaatrobuust wil maken. De Blue Deal zet hiervoor in op de twee strategische oplossingsrichtingen: (1) een transitie naar een waterbeheer gericht op vasthouden, infiltreren en bergen; en (2) een versnelling naar zuinig, duurzaam en circulair watergebruik. Het programma omvat in totaal meer dan tachtig projecten en acties op vlak van o.a. investeringen, O&O, digitalisering, monitoring, sensibilisering, en regelgeving.

Ook in 2023 houdt Vlaanderen een verhoogd investeringsritme aan i.h.k.v. de Blue Deal, met een extra budget van 100 miljoen euro. Dat budget zal voornamelijk besteed worden aan de structurele ingrepen in de open ruimte, om door aanleg van natte natuur en groenblauwe infrastructuur water maximaal te bergen in stroomopwaartse delen van rivier- en waterloopbekkens. Dit nieuwe investeringspakket kadert evenwel niet meer in het relanceplan VV; noch in het NPHV. De investeringen gefinancierd via dat plan werden allemaal in de jaren 2021 en 2022 opgestart.

België heeft binnen Europa één van de hoogste bevolkingsdichtheden, een hoge graad van bedrijvigheid en het tweede meest verdichte wegennetwerk. Bij de aanleg van deze wegen is leefgebied van planten en dieren verloren gegaan. Reeds 20 jaar zet Vlaanderen in op het ecologisch ontsnipperen van prioritaire knelpunten aan gewestelijke transportinfrastructuur (wegen en waterlopen). Ecologische ontsnippering verbindt leefgebieden van in het wild voorkomende dieren via ontsnipperende maatregelen of veilige

³⁸ <https://vlaanderen-circulair.be/nl>

oversteekplekken. Er bestaan verschillende types ontsnipperende maatregelen, afhankelijk van de aanwezige dieren, de te verbinden leefgebieden en de hindernissen.

De Vlaamse Regering heeft in haar Regeerakkoord 2019-2024 besloten om in te zetten op een **Vlaams actieprogramma rond ecologische ontsnippering (VAPEO)**. In september 2020 werd het VAPEO – deel I (wegen) goedgekeurd door het Agentschap Wegen en Verkeer (AWV), het Departement Omgeving (DOMG) en het Agentschap Natuur en Bos (ANB). Het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (INBO) levert wetenschappelijke ondersteuning. De afspraken voor de uitvoering van dit project zijn opgenomen in een protocol dat op 23 september 2020 werd ondertekend door de bevoegde Vlaamse ministers van Omgeving en Mobiliteit. Het VAPEO geeft in de periode 2019-2024 uitvoering aan 15 prioritaire knelpunten, of het werkt aan de verdere onderbouwing van complexe projecten. Het gaat niet om een strikte lijst van projecten, maar om een rollend programma. Alle gekende knelpunten langs gewest- en snelwegen worden opgenomen in een ontsnipperingsdatabank en krijgen een score aan de hand van ecologische criteria en haalbaarheidscriteria. Een project dat hoog scoort, kan alsnog opgenomen worden in de lijst met uit te voeren knelpunten.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 12, 13, 15 en 16**.

3.4.1.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: Investerings- en hervormingen in circulaire economie, Blue Deal en ontsnippering Vlaams landschap

De **Circulaire Economie** component van het NPHV draagt bij aan de ontwikkeling van een circulaire en koolstofarme economie. Het bevat drie Vlaamse projecten. *Het eerste* was een hervormingsproject om de **governance van het partnerschap Vlaanderen Circulair te vernieuwen**. Dit is intussen succesvol afgerond en het vernieuwde publiek-privaat partnerschap is van start gegaan. Ze richt haar blik op de breed gedragen Toekomstbeelden. De Stuurgroep en meer operationele Projectgroep komen op regelmatige basis samen. De zes rollende Werkagenda's bepalen samen met de zeven strategische hefboomen de projecten en acties voor 2023 en erna. *Ten tweede* is de **Recyclagehub** een investeringsproject dat recyclageprojecten in Vlaanderen wil ondersteunen via twee subsidieoproepen. Beide projectoproepen zijn intussen reeds gelanceerd en waren een groot succes. 30 miljoen euro werd toegewezen aan veertien investeringsprojecten die tegen halverwege 2026 operationeel zijn. *Als derde* zijn de 25 miljoen euro relancemiddelen voor **circulair bouwen en circulaire maakindustrie** door het Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO) ingezet via een mix van instrumenten: Collectief Onderzoek & Ontwikkeling en Collectieve Kennisverspreiding (COOCK) projecten, kmo groeiusubsidie, projecten levensduurverlenging en Living Labs voor circulaire economie. De projecten werken op zeer uiteenlopende aspecten van circulaire economie:

- In de bouwindustrie wordt er o.a. ingezet op digitalisering, nieuwe financieringsmodellen voor circulaire bouwmaterialen, hybride vormen van eigenaarschap, veranderingsgericht bouwen, bouwen met leemsteen en nieuwe vormen van circulaire kennisdeling;
- In de maakindustrie wordt er o.a. gewerkt aan herstel van elektro opschalen, circulair meubilair en circulaire tapijten, meer huren en delen van producten, circulaire houtindustrie en verschillende strategieën om circulair om te gaan met textiel. De projecten voeren cases uit verspreid over heel Vlaanderen en hebben de ambitie om op te schalen naar een Vlaams niveau.

Vlaanderen kent een structureel lage waterbeschikbaarheid en is mede daardoor zeer gevoelig voor waterschaarste als gevolg van droogte. Daarnaast maken de inrichting van ons watersysteem en de hoge verhardingsgraad Vlaanderen kwetsbaar voor wateroverlast en overstromingen bij overvloedige neerslag. Ten slotte is een duurzaam watergebruik bij de industrie, de landbouw, de scheepvaart, huishoudens... van cruciaal belang om structurele watertekorten te vermijden.

De investeringsagenda van de **Blue Deal** vormt een integraal onderdeel van het relanceplan VV (14 projecten, 343 miljoen euro) en het NPHV (10 projecten, 290 miljoen euro). De investeringsprojecten worden opgezet vanuit vier verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid: Omgeving (OMG), Mobiliteit en Openbare Werken (MOW), Landbouw en Visserij (LV), en Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI). De uitvoering van de Blue Deal is in 2021 gestart en wordt gecoördineerd door de Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid (CIW) en het beleidsdomein OMG.

Binnen de FHV werd 20 miljoen euro voorzien voor investeringen in de **energetische renovatie van Vlaamse publieke gebouwen**. Verhoogde investeringen in de renovatie van het gebouwenbestand stimuleren en versnellen de energetische renovatie van de gebouwen en dragen bij tot het behalen van de doelstellingen inzake energie-efficiëntie en vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, zoals geformuleerd in het Vlaams Energie- en Klimaatplan, de Energie-efficiëntierichtlijn en de Langetermijn renovatiestrategie (LTRS).

Het Vlaams Energiebedrijf (VEB) realiseerde via hefboomfinanciering 377 energiebesparingsprojecten bij 163 publieke entiteiten, goed voor een besparing van 2.500 ton CO₂ per jaar en meer dan 15 GWh primaire energie per jaar. Het hoofdaandeel van de projecten omvat gebouwschilmaatregelen, dus isolatie van vloeren, muren en daken of vervanging van schrijnwerk. Omdat de middelen ontoereikend waren om alle aanvragen te ondersteunen, werd nog 4 miljoen euro extra toegevoegd vanuit Vlaamse klimaatfondsmiddelen, enkel bestemd voor gebouwschilmaatregelen en stookplaatsrenovaties.

Het VEB heeft als missie de publieke sector te ontzorgen naar een duurzamer en efficiënter energiebeheer en heeft daartoe activiteiten ontwikkeld op vlak van energielevering (groene elektriciteit en aardgas), energie-efficiëntie en energiedata. Daarbij is het zo dat VEB optreedt als aankoopcentrale. Op die manier worden de diensten maximaal betrokken uit de markt en zijn de betrokken publieke entiteiten in regel met de wet overheidsopdrachten zonder dat ze zelf een plaatsingsprocedure moeten organiseren.

Het project 'Ontsnipperen van Vlaams Landschap' i.h.k.v. het NPHV geeft uitvoering aan een deel van het Vlaams Actieprogramma Ecologische Ontsnippering – deel I (wegen). Het project beoogt een structureel georganiseerde, programmatische aanpak van de versnipperingproblematiek zowel binnen de Vlaamse overheid als in samenwerking met diverse externe partners. Tegen eind 2023 worden weer een aantal ontsnipperingsprojecten met relance-middelen aanbesteed. Verder wordt er binnen dit Relance-project gewerkt rond communicatie, ondersteunende instrumenten en het aanpakken van acute knelpunten.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 12, 13, 15 en 16**.

3.4.2. Energie

3.4.2.1. Algemene situering: het Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030

De Vlaamse Regering keurde op 9 december 2019 het **Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030** (VEKP) definitief goed, als bijdrage aan het Nationaal Energie- en Klimaatplan (NEKP). Het VEKP omvat o.a. doelstellingen en ambities op het vlak van het reduceren van de broeikasgasuitstoot, het verhogen van de energie-efficiëntie en het verhogen van de productie van hernieuwbare energie. Het VEKP telt meer dan 300 concrete maatregelen in verschillende sectoren die ervoor moeten zorgen dat de beoogde doelstellingen gerealiseerd worden. De voortgang wordt jaarlijks opgevolgd in het VEKP-voortgangsrapport.³⁹ In het voorjaar 2023 zal het VEKP geactualiseerd worden met het oog op de ontwerp actualisatie van het NEKP dat uiterlijk 30 juni 2023 aan de EC moet bezorgd worden.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 7 en 13**

3.4.2.2. Investerings en hervormingen met een belangrijke impact op de realisatie van de energie en klimaatdoelstellingen

Naast renovatie is 57,85 miljoen euro bestemd om het elektriciteitsnet toekomstbestendiger te maken via premies voor batterij-opslag. Bijkomend worden middelen vrijgemaakt voor de ondersteuning van energetische renovatie in combinatie met asbestverwijdering (46,2 miljoen euro). Voor asbestverwijdering in het bestaande bouwpatrimonium wordt daarbovenop 40 miljoen euro uitgetrokken voor ondersteuning van lokale besturen en verschillende sectororganisaties.

³⁹ **Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030**: <https://www.vlaanderen.be/veka/beleid/vlaams-energie-en-klimaatplan-vekp-2021-2030> en het VEKP Voortgangsrapport 2022 (oktober 2022): https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1667911572/VEKP-voortgangsrapportering_2022_srjiql.pdf

Daarnaast worden op korte termijn enkele andere hervormingen en/of investeringen uitgevoerd, die een belangrijke impact hebben op de realisatie van de energie- en klimaatdoelstellingen:

- Verlenging en uitbreiding van de **vrijwillige energiebeleidsovereenkomsten (EBO's)** vanaf 1 januari 2023 tussen het Vlaamse Gewest en deelnemende energie-intensieve bedrijven (zie ook 3.3.1.1.);
- Invoeren van een **versterkt regelgevend kader voor niet-energie-intensieve bedrijven** met een energieverbruik tussen 0,1 Petajoule (PJ)/jaar en 0,02 PJ /jaar vanaf 1 januari 2023;
- **Uitfasering fossiele brandstoffen in nieuwbouwwoningen**: vanaf 1 januari 2023 is minstens laagtemperatuurswarmte vereist. Vanaf 1 januari 2025 is geen fossiele verwarming in nieuwbouwwoningen meer mogelijk;
- Invoering van een **renovatieverplichting voor woningen** die worden overgedragen in volle eigendom **vanaf 1 januari 2023**, in aanvulling op de renovatieverplichting voor niet-residentiële gebouwen vanaf 1 januari 2022. Alle woningen die onder de verplichting vallen zullen binnen de 5 jaar minimaal moeten gerenoveerd worden tot Energieprestatiecertificaat (EPC)-label D;
- **Hervorming en uitbreiding renteloze energieleningen tot Mijn VerbouwLening (MVL)**. Via de MVL kan een hoger maximaal bedrag worden ontleend (tot 60.000 euro), voor een langere looptijd (tot 25 jaar) voor een grotere doelgroep;
- **Invoering van een PV-verplichting (Photovoltaic) voor grote elektriciteitsafnemers en publieke gebouwen**;
- **Impulsprogramma vergroening warmtevraag ESR industrie**

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 7 en 13**.

3.4.2.3. Bestrijden van de energie-armoede

Op 10 december 2021 keurde de Vlaamse Regering de Visienota Energiearmoedeplan 2025 goed. In het nieuwe **Energiearmoedeplan 2025** ligt de focus nog sterker op preventieve maatregelen die zorgen voor een verbetering van de energie-efficiëntie van woningen als structurele maatregel om energiearmoede te voorkomen. Daarnaast moeten curatieve maatregelen ervoor zorgen dat een afsluiting van de energietoevoer vermeden wordt en dat de hulpverlening op gepaste momenten ingeschakeld wordt. Het Energiearmoedeplan 2025 is een rollend actieplan, waarbij doorheen de uitvoeringsperiode zowel acties zullen wegvallen als toegevoegd worden, indien dit noodzakelijk blijkt om de huidige of in de toekomst bijgestelde beleidsdoelstellingen te realiseren. De verdere uitwerking van de acties gebeurt in samenwerking met de relevante stakeholders. In de loop van 2023 volgt een eerste evaluatie van het plan.

Voor eigenaars van kwalitatief minderwaardige woningen, die enerzijds onvoldoende eigen middelen hebben om de nodige investeringen te doen, en anderzijds door een gebrek aan solvabiliteit niet in aanmerking komen voor renovatiepremies of stadsvernieuwingssubsidies, werd het **Noodkoopfonds** ontwikkeld. Tussen 2020 en 2022 werden reeds 3 projectoproepen gelanceerd. Bij de laatste projectoproep werd het renovatiebudget per woning opgetrokken naar 50.000 euro en werd een begeleidingsvergoeding van 3.000 euro voor de deelnemende OCMW's (Openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn) voorzien. Om de werklast voor OCMW's te verkleinen, zal een voorstel aan de Vlaamse Regering worden voorgelegd om vanaf 2023 niet langer te werken met een administratief belastend call systeem, maar wel op basis van **'first-come, first-served' financiering**.

De uitrol van de digitale meter biedt sinds 2019 nieuwe mogelijkheden om budgetontsporing tijdig te detecteren en aan te pakken. In 2021 werd een aanpassing van de regelgeving doorgevoerd om beter te kunnen inspelen op deze opportuniteiten. De voornaamste wijzigingen hebben betrekking op een vroegere inschakeling van de ingebouwde voorafbetalingsfunctie in de digitale meter, en een optimaler gebruik van de data die de digitale meter biedt om de hulpverlening sneller in te schakelen. Deze wijzigingen worden **twee jaar na inwerkingtreding geëvalueerd met het oog op bijsturing en bijkomende optimalisaties**.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 1, 7 en 13**.

3.4.2.4. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: hervormingen en investeringen die een nauwe link hebben met het VEKP en de energietransitie: vergroening transportsector en modal shift, renovatie Vlaams gebouwenpatrimonium, groene warmte, O&O

De transformatie van ons energiesysteem vraagt grootschalige investeringen, die zowel publiek als privaat moeten worden gefinancierd. Het relanceplan VV voorziet bijkomende middelen om enerzijds het economisch herstel op gang te brengen en anderzijds de cruciale uitdagingen op het vlak van verduurzaming van de Vlaamse economie te ondersteunen in lijn met de klimaatambities uit het VEKP 2021-2030 en de langetermijn klimaatstrategie 2050. Enkele VV-projecten maken ook deel uit van het NPHV. Hieronder worden beknopt de speerpunten gegeven die een nauwe link hebben met het VEKP en de energietransitie:

- **Vergroening transportsector en modal shift (213 miljoen euro)** (zie 3.4.3.2.)
- **Renovatie Vlaamse gebouwenpatrimonium (422 miljoen euro) en groene warmte (44,3 miljoen euro)**

In lijn met het VEKP en de Vlaamse Renovatiestrategie 2050 worden bijkomende middelen vrijgemaakt om de renovatieactiviteit van het publieke, private en sociale gebouwenpark te verhogen. De energie- en woningrenovatiepremies werden hervormd tot een eengemaakte geoptimaliseerde premie (MijnVerbouwPremie) vanaf 1 juli 2022, dewelke kan worden aangevraagd in een uniek loket vanaf 1 oktober 2022. Deze worden voor 180 miljoen euro gefinancierd via Europese FHV-middelen. Daarnaast werd vanaf 1 januari 2021 een EPC-labelpremie ingevoerd (25,35 miljoen euro), en werd de sloop- en herbouwpremie verlengd en verhoogd (17,6 miljoen euro). Er worden eveneens bijkomende middelen voorzien in publieke gebouwrenovatie (20 miljoen euro) en een energiezuinig sociaal woningenpark (35 miljoen euro).

Het potentieel aan groene warmte, restwarmte en warmtenetten in Vlaanderen zal verder ontsloten worden. Hiervoor werden in 2021 en 2022 verschillende projectoproepen gelanceerd. Al deze investeringen maken deel uit van het NPHV.

- **O&O (225 miljoen euro) (zie ook 3.3.2.2.)**

De klimaat- en energietransitie is een belangrijke opportuniteit voor Vlaanderen om zich te positioneren als een topregio voor onderzoek en innovatie in alle sectoren van onze samenleving. Meer informatie inzake de transitie naar een duurzame waterstofindustrie in Vlaanderen en de versterking van O&O van bedrijven (waaronder cofinanciering van Vlaamse projecten die steun ontvangen uit het ETS Innovatiefonds (incl. Carbon capture and storage (CCS) / carbon capture and utilization (CCU) komt onder 3.3.2.2. aan bod.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 7 en 13**.

3.4.3. Mobiliteit

3.4.3.1. Investerings in duurzame transportinfrastructuur en -modi

In 2022 investeerde de Vlaamse Regering onverminderd verder in de transitie naar een groene en duurzame transportsector, zowel buiten als binnen (zie 3.4.3.2.) het kader van het relancebeleid. In aanvulling op de investeringen, zet de Vlaamse Regering prioritair in op hervormingen die het gebruik en aanbod van zachte mobiliteit en openbaar vervoer bevorderen en bijdragen tot het verminderen van onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen.

Buiten het kader van het relancebeleid wordt structureel geïnvesteerd in de transitie naar duurzame transportinfrastructuur en de promotie van het gebruik en het aanbod van zachte en openbare vervoermiddelen. Om de mobiliteitsuitdagingen efficiënt aan te pakken, stelt het Beleidsdomein MOW jaarlijks een Geïntegreerd Investeringsprogramma (GIP) op. Bovenop de relancemiddelen (infra), wordt in het GIP 2023 318,8 miljoen euro aan bijkomende middelen voorzien voor fietsinfrastructuur.⁴⁰ Naast de investeringen in de elektrificatie van de busvloot van de Vlaamse Vervoersmaatschappij (VVM) De Lijn worden 321 miljoen euro investeringen voorzien voor het openbaar vervoer in 2023. Tot slot wordt in aanvulling op de relancemiddelen extra geïnvesteerd in de vergroening van de busvloot van VVM De Lijn.

⁴⁰ GIP 2023: https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1679068809/20230317_-_DefinitiefGIP2023_-_ParlementRapport_zonder_bedragen_jhfvmt.pdf

In 2023 zullen bijkomend 65 elektrische bussen en 17 elektrische trambussen worden aangekocht, die vanaf 2024 zullen worden geleverd.

De investeringen in fietsinfrastructuur (zie hierboven en onder 3.4.3.2.) kaderen binnen de nieuwe fietsambitie voor Vlaanderen (maart 2023), die erop gericht is om een ‘fietsreflex’ te creëren: **bij elke korte tot middellange verplaatsing moet de fiets een spontane vervoerskeuze zijn**. De fietsambitie legt een sterke focus op het belang van veilige fietsinfrastructuur en verkeersveiligheid voor fietsers, maar formuleert daarnaast ook maatregelen m.b.t. communicatie en sensibilisering, data en innovatie, diefstalpreventie en het potentieel van de fiets voor o.a. het woon-werkverkeer en de logistieke sector. I.h.k.v. de **Hoppinpunten** (zie infra) wordt ingezet op kwalitatieve fietsenstallingen en andere fietsvoorzieningen. De nieuwe fietsambitie bevestigt de positie van de fiets als een belangrijke transportmodus voor de “*first mile*” en “*last mile*”, maar ook voor langere verplaatsingen, o.a. door de opkomst van elektrische fietsen, die grotere afstanden met de fiets overbrugbaar maken.

De Vlaamse Regering wil tot slot het gebruik en het aanbod van zachte en openbare vervoerswijzen bevorderen via de verdere uitrol van **basisbereikbaarheid**, een mobiliteitssysteem waarbij Vlaanderen streeft naar **een op maat gemaakte aanpak van de vraag naar openbaar vervoer**. Dit nieuwe vraaggerichte mobiliteitssysteem maakt optimaal gebruik van de beschikbare transport- en financiële middelen op maat van de 15 Vlaamse **vervoerregio's**. Een nieuw kern en aanvullend openbaar vervoersnet wordt gefaseerd uitgerold vanaf januari 2023. Aanvullend worden op maat gemaakte mobiliteitsoplossingen (flexvervoer) voorzien voor specifieke doelgroepen. Via **Hoppinpunten** (vervoersknooppunten) wordt de interconnectie tussen verschillende vervoermogelijkheden, deelsystemen en het openbaar vervoer gefaciliteerd. Eind 2022 waren reeds meer dan 60 Hoppinpunten in gebruik en in 2023 zullen bijkomend tot minstens 250 Hoppinpunten worden gerealiseerd. In 2022 werd tevens het eerste pilootproject gestart voor de **Hoppincentrale** – een centraal aanspreekpunt voor het openbaar vervoer dat vervoerders aanstuurt en fungeert als interface voor reizigers. In 2023 zal dit verder worden uitgerold, o.a. met een tweede pilootproject in februari 2023. Door het openbaar vervoer aantrekkelijker, duurzamer en meer geïntegreerd te maken, wenst de Vlaamse Regering niet alleen tot gedragsverandering te verleiden, maar ook onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 3, 9, 11 en 13**.

3.4.3.2. Vlaamse bijdrage aan het NPHV: Investerings en hervormingen in duurzame transportinfrastructuur en -modi (fietsinfrastructuur, oplaadinfrastructuur, vergroening van het buspark, stimuleren uitstootvrij vervoer, emissiefraude)

Binnen het kader van het relanceplan VV wordt door het Beleidsdomein MOW geïnvesteerd in projecten inzake fietsinfrastructuur, duurzame mobiliteitsprojecten en veilige transportinfrastructuur. Om deze prioriteiten te financieren wordt naast eigen (relance)middelen ook optimaal gebruik gemaakt van de Europese FHV-financiering.

Binnen het relanceplan VV wordt **prioritair geïnvesteerd in fietsinfrastructuur**, zowel langs gewestwegen (ca. 252 miljoen euro) als gemeentewegen (ca. 157 miljoen euro). In 2022 werden i.h.k.v. het relancebeleid heel wat fietsinitiatieven gerealiseerd of werd actief werk gemaakt van de uitvoering of voorbereiding van fietsinvesteringen (de aanleg van nieuwe fietspaden, het herstel en verbeteren van bestaande fietspaden, het aanleggen van fietsersbruggen en -tunnels en fietsenstallingen). Via projectoproepen voorziet de Vlaamse overheid een enveloppe van 157 miljoen euro voor de cofinanciering van fietssnelwegen en gemeentelijke fietsinfrastructuur. 218 gemeenten en de 5 provincies ontvangen één derde tot maximaal de helft van hun aandeel in de kostprijs van de investeringsprojecten. In combinatie met andere subsidies, wordt zo in totaal voor minstens 450 miljoen euro aan lokale investeringen in betere fietsfaciliteiten gerealiseerd. In totaal werden 1.500 projecten aangemeld, samen goed voor een subsidieaanvraag van ruim 244 miljoen euro, wat veel meer is dan het maximale budget van 157 miljoen euro. Een andere topprioriteit in het Vlaamse relancebeleid betreft de **versnelde uitrol van laadinfrastructuur** i.h.k.v. de **transitie naar volledig elektrisch rijden** (ca. 28,5 miljoen euro). In 2021 werden via een projectoproep 210 projecten geselecteerd voor de uitrol van semi-publieke laadinfrastructuur op privaat domein. Deze projecten worden sinds november 2021 stelselmatig gerealiseerd. Een tweede

gelijkaardige projectoproep in 2022 leverde 253 goedgekeurde projecten op, die in 2023 en 2024 zullen worden uitgevoerd. Daarnaast werd in 2022 tevens gestart met de eerste concessie voor publieke laadpunten op openbaar domein, die de komende 2 jaar zullen worden geplaatst. Een eerste projectoproep in 2021 voor (ultra)snelladers langs grote verkeersassen leverde 49 goedgekeurde projecten op die medio 2023 zullen worden opgeleverd. In 2022 werd een tweede oproep gelanceerd, waarbij 7 bijkomende locaties werden geselecteerd.

De ambitieuze uitrol van laadinfrastructuur kadert binnen het **nieuwe *Clean Power for Transport-actieplan*** van de Vlaamse Regering, dat ambities en beleidsdoelstellingen bevat voor de periode 2021-2025. Vlaanderen heeft de ambitie om tegen 2025 30.000 bijkomende Charging Point Equivalent (CPE) te plaatsen in aanvulling op het operationele basisnetwerk van 5000 laadpunten⁴¹. In 2021 werden een beleidskader en potentieelkaarten opgemaakt voor de uitrol van laadinfrastructuur. **In december 2022 waren er reeds 17.824 laadequivalenten (CPE) toegankelijk in Vlaanderen.** De ambitieuze uitrol van laadinfrastructuur in Vlaanderen draagt bij aan de ambitie van de Vlaamse Regering om de verkoop van personen- en bestelwagens met verbrandingsmotoren vanaf 2029 volledig uit te faseren.

Binnen het kader van het relancebeleid wordt tevens ingezet op de verdere **vergroening van de busvloot** van de Vlaamse Vervoersmaatschappij (VVM) De Lijn (93 miljoen euro). Hierbij wordt prioritair gefocust op het vervangen van de sterk vervuilende Euro III-bussen door zero-emissie en hybride elektrische bussen. Reeds in 2021 werden de bestellingen geplaatst voor de ombouw van 280 hybride bussen naar plug-in e-hybride bussen, de aankoop van 44 e-hybride bussen en de laadinfrastructuur voor de busdepots. In 2022 werden reeds 240 bussen omgebouwd tot plug-in e-hybride bussen. Bijkomend zullen in 2023 84 e-hybride bussen, 60 volledig elektrische bussen en 7 volledig elektrische minibussen in verschillende fasen worden geleverd. Eind 2023 zouden alle bussen actief in dienst moeten zijn. De verdere vergroening van de Vlaamse busvloot komt tegemoet aan de doelstelling van de Vlaamse Regering om ten laatste in 2025 de stadskernen emissievrij te bedienen.

Tot slot wordt i.h.k.v. het Vlaamse relancebeleid geïnvesteerd in de **modal shift naar water**. De Vlaamse Regering investeert via het relanceplan VV meer dan 99 miljoen euro in het verbeteren van de bevaarbaarheid van het Albertkanaal (verhoging en aanpassing bruggen), ca. 17 miljoen euro in de realisatie en optimalisatie van kaaimuren, ca. 13 miljoen euro voor de verhoging van de watertransportcapaciteit van de Dender (vernieuwing stuwsluiscomplex) en 27 miljoen euro voor onteigeningen i.h.k.v. de nieuwe zeesluis in Zeebrugge. I.h.k.v. de 'Blue Deal' investeert de Vlaamse Regering meer dan 36 miljoen euro in de bouw van **7 bijkomende vaste pompinstallaties en de renovatie van 3 sluiscomplexen** via Europese FHV-middelen i.h.k.v. het NPHV. In 2022 werd 1 project reeds volledig uitgevoerd. De overige projecten zijn inmiddels in uitvoering of bevinden zich in de voorbereidende fase, zodat alle werken uiterlijk begin 2023 kunnen aanvangen.

Wat het **tegengaan van emissiefraude** betreft, maakt de Vlaamse Regering werk van een regelgevend kader voor de monitoring en handhaving van voertuigemissies in Vlaanderen. Er wordt o.m. een stikstofoxiden (NOx)-testprocedure ontwikkeld in het kader van de periodieke technische controle. Een eerste studie hierover werd opgeleverd in 2022 en leverde twee mogelijke testconcepten op. Een onderzoeksproject om te komen tot een concrete test, die kan ingevoerd worden in de technische controle, wordt momenteel voorbereid. In samenwerking met de betrokken stakeholders werden daarnaast in 2022 eerste stappen gezet betreffende de uitbreiding van de scope van inspecties langs de weg naar alle voertuigcategorieën. In 2023 werken we verder aan de nodige technische, juridische en organisatorische initiatieven met het oog op een structurele implementatie van een grootschalige en structurele emissie-monitoring van voertuigen langs de weg.

⁴¹ I.h.k.v. de uitrol van publieke laadinfrastructuur spreken we van CPE, waarbij een CPE gedefinieerd is in een logisch wegingsysteem. Een laadpaal met een beperkte laadsnelheid/vermogen (3-7 kW) komt overeen met 1 CPE, bij een laadpaal met een normaal vermogen (11-22 kW) zijn dat 2 CPE, bij een AC-snellader (43 kW) zijn het er 4, bij een DC-snellader (50 kW tot minder dan 150 kW) tellen we er 5 en bij een ultrasnellader (150 kW en meer) 10. Laadpunten, die minstens 10u per etmaal voor iedereen toegankelijk zijn, tellen slechts voor de helft. Op deze manier zorgen we voor een uniform equivalent in de verschillende vermogens en toegankelijkheid van laadinfrastructuur.

De onder 3.4.2. beschreven maatregelen dragen bij aan de **SDG's 3, 6, 7, 9, 11 en 13**.

3.5. Sociale cohesie

Het relanceplan VV zet in op het versterken van het mentaal welbevinden en de sociale cohesie in de samenleving. Meerdere maatregelen die genomen werden i.h.k.v. VV zijn nog lopende en hierover werd in het VHP 2022 gerapporteerd.

Daarnaast noopte de recente energiecrisis tot bijkomende maatregelen in verschillende domeinen. I.h.k.v. deze energiecrisis werden er een heel aantal nieuwe acties opgenomen in het op 28 oktober 2022 door de Vlaamse Regering goedgekeurde en bijgestuurde **Vlaams actieplan Armoedebestrijding (VAPA)**. Met dit plan wil de Vlaamse Regering ook inzetten op de EU-2030-doelstelling rond armoede en sociale uitsluiting (zie ook 2.5) en in het bijzonder vanuit de doelstelling rond **kinderarmoedebestrijding**, ook bijdragen aan de realisatie van de Aanbeveling voor een Europese Kindergarantie (binnen het kader van de EPSR) in Vlaanderen. Het VAPA⁴² zet in op een beperkt aantal prioritaire, overheidsbrede en geïntegreerde strategische doelstellingen inzake het bestrijden van onderbescherming en kindarmoede, inzake het activeren en versterken van mensen en het verhogen van zelfredzaamheid, inzake het beperken van het risico om in armoede terecht te komen bij plotse veranderingen in het leven van mensen en inzake het voorzien van een kwaliteitsvolle, leefbare en gezonde omgeving voor iedereen. Hieronder worden de belangrijkste maatregelen en hun stand van zaken opgenomen.

Er wordt ingezet op wijkverbetering d.m.v. **wijkverbeteringscontracten** waarbij de Vlaamse overheid en het lokale bestuur (met lokale partners) de gemeenschappelijke uitdaging aangaan om problematieken in kwetsbare wijken aan te pakken aan de hand van buurtgerichte projecten. Met het project SAMEN werken lokale besturen – welzijn – justitie op een geïntegreerde manier samen om te voorkomen dat jongeren verglijden (of hervallen) in een criminele levensstijl. Met deze intensieve samenwerking tracht men bij te dragen tot het verminderen van de onveiligheid en onveiligheidsgevoelens in de betrokken buurten. Het is de bedoeling om met deze kinderen en jongeren een traject af te leggen zodat ze uit de verleiding geraken tot het plegen van kleine criminaliteit.

Vanaf het schooljaar 2021-2022 wordt ruimte geboden aan 12 pioniers die zich willen inzetten op een **doorgaande lijn van kinderopvang van baby's en peuters, kleuteronderwijs en buitenschoolse kleuteropvang**. Daarbij wordt bekeken hoe verbinding kan worden gemaakt met de thuisomgeving en de buurt. Er wordt daarbij bijzondere aandacht gegeven aan de taalontwikkeling en de verwerving van de Nederlandse taal.

Het **actieplan tot voorkoming en bestrijding van dak- en thuisloosheid** wil een antwoord bieden op een extreme vorm van sociale uitsluiting en armoede. Dit plan bevat maatregelen op het vlak van de preventie van uithuiszetting, de uitbouw van de Housing First-methodiek, de betere toegankelijkheid van de sociale huisvestingsmarkt en een bijzondere aandacht voor de positie van kwetsbare kinderen en jongeren.

Met de oorlog in Oekraïne en de recente stijging van de energieprijzen is een maatschappelijke crisis ontstaan, die een grote impact op mensen in armoede of mensen met een risico op armoede zal hebben. De piek van deze crisis brak in 2022 ten volle uit, met vooral sterk stijgende prijzen in de tweede helft van 2022. Gas en elektriciteit worden daardoor voor steeds meer huishoudens stilaan onbetaalbaar (zie ook 3.4.2.3.). Steeds meer gezinnen doen een beroep op de hulp- en dienstverlening van het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW). Gezien de OCMW's op dit ogenblik overspoeld worden door hulpvragen, wordt met ingang van 2022 in een bijkomende financiering voor de OCMW's voorzien. Door deze maatregel wordt de capaciteit van OCMW's tijdelijk versterkt voor 2022 t.e.m. 2024. Ook de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW's) en de samenwerkingsverbanden schuldhulpverlening werden versterkt tot eind 2024. Het gaat om een totaal budget van 5 miljoen euro tot eind 2024.

Daarnaast besliste de Vlaamse Regering om in 2023 de **Vlaamse woonlening aan gezinnen en alleenstaanden met een begrensd inkomen** te versterken en het budget op te trekken tot 1,3 miljard euro.

⁴² https://armoede.vlaanderen.be/sites/default/files/media/bijgestuurd_VAPA.pdf

De verhoging van het budget is goed voor 1000 extra leningen. De inflatie en de stijgende rentes zetten druk op de mogelijkheden van jonge kopers om een eigen woning te verwerven. De Vlaamse Woonlening toont zich een succesvol instrument om kandidaat-kopers te steunen in deze zoektocht. Gezien de stijgende vraag, wordt het budget hiervoor opgetrokken. Zo kunnen Vlamingen met een begrensde inkomen blijvend een eigen woonst verwerven. Vaak gaat dit ook gepaard met ingrijpende renovatiewerken, hetgeen positief is voor de energiefactuur.

Gelet op het nog grotere belang van voedselhulp in tijden van corona, heeft Vlaanderen 2,8 miljoen euro extra geïnvesteerd in de **uitbouw van sociale distributieplatformen** Vlaanderen-breed en de transitie ervan naar **circulaire voedselhubs** tegen midden 2025. De **uitrol van het Geïntegreerd Breed Onthaal vanaf** midden 2021 over gans Vlaanderen om een betere rechtendetectie en -realisatie en een grotere toegankelijkheid van dienstverlening te realiseren, betekende een bijkomende investering van 7,5 miljoen euro. Tenslotte is 13,5 miljoen euro uitgetrokken om over een periode van twee jaar, 132 projecten in Vlaanderen en Brussel te ondersteunen om van hun buurt een Zorgzame Buurt te maken die onder meer de sociale cohesie versterkt.

Met het "**Plan Samenleven**", ontwikkeld in 2022, wil de Vlaamse overheid lokale besturen efficiënter en effectiever ondersteunen, op basis van duidelijke doelstellingen en welomschreven acties, om het samenleven in diversiteit tot een succes te maken. Het Plan Samenleven definieert 7 doelstellingen en bakent 24 acties af waarvoor lokale overheden in de loop van 2022 tot 2024 financieel en capaciteitsopbouwend ondersteund kunnen worden. De effectiviteit en de vooruitgang zullen regelmatig gemonitord worden om de concrete resultaten van het samenleven in Vlaanderen weer te geven. Het Plan Samenleven maakt deel uit van het geactualiseerde beleidsplan horizontale integratie en gelijke kansen.

De Vlaamse Regering wil de **strijd tegen kinderarmoede versterken**. Kinderarmoede ontnemt kinderen en jongeren de kansen om kansrijk op te groeien en later een mooie toekomst uit te bouwen. We stellen tegelijk vast dat lokaal vaak heel wat spelers actief zijn met de groep kinderen en jongeren en hun ouders. We willen dan ook mensen en organisaties die lokaal actief zijn met elkaar verbinden en antwoorden laten bieden op concrete problemen; denk aan lege brooddozen, materiaal op school, opvoedingsondersteuning, huistaakbegeleiding, taalondersteuning, vrijetijdsaanbod ... De Vlaamse Regering besliste om zowel in 2023 als in 2024, 4 miljoen euro extra vrij te maken om de strijd tegen kinderarmoede op het lokaal niveau te versterken.

Met het project '**Samen op straat**' bouwde SAAMO in Antwerpen stad expertise op om met jongeren uit dichtbevolkte wijken en verstedelijkte gemeenten, hun talenten te mobiliseren voor hun wijk, mee te laten werken aan beleidsoplossingen en samen met buurtvrijwilligers kleine problemen in de buurt aan te pakken. De ervaringen en methodieken die in Antwerpen ontwikkeld zijn, kunnen uitgebreid worden naar andere gelijkaardige armere dichtbevolkte wijken in steden en verstedelijkte gemeenten. We zetten 4 extra Samen op straat-projecten op in samenwerking met SAAMO en geïnteresseerde lokale besturen.

De hierboven beschreven maatregelen dragen bij aan de **EPSR 1, 3, 11, 14, 16 en 19** en **SDG's 1, 2, 3, 4, 5, 10 en 11** en **werkgelegenheidsrichtsnoer 8**.

4. SDG'S: VLAAMSE STRATEGIE DUURZAME ONTWIKKELING IV EN GOVERNANCE

4.1. Vlaamse bijdrage aan het Vrijwillig Nationaal Rapport

Op 5 mei 2022 besliste de Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling (IMCDO), onder voorzitterschap van de Vlaamse minister-president om een tweede Voluntary National Review (VNR) voor België voor te bereiden en dit in New York voor te stellen op het High Level Political Forum van de Verenigde Naties in juli 2023. De eerste VNR dateert van 2017. Een VNR is een periodieke, vrijwillige nationale voortgangsrapportage over de implementatie van de SDG's i.h.k.v. Agenda 2030.

De opmaak van de VNR gebeurt in de werkgroep 'nationale coördinatie inzake duurzame ontwikkeling op internationaal niveau' binnen de IMCDO. Hierin zetelen de experts van de administraties uit de verschillende entiteiten. De federale overheid is de coördinerende entiteit en het Federaal Instituut Duurzame Ontwikkeling (FIDO) neemt het voorzitterschap waar van deze werkgroep. DKBUZA neemt namens Vlaanderen deel aan deze werkzaamheden, en staat in voor de coördinatie van de Vlaamse bijdrage aan het tweede voortgangsrapport.

Voor de opmaak van een 2de VNR, is er geopteerd voor een 'synthetisch' VNR dat alleen de essentiële elementen presenteert uit de bijdragen van de verschillende overheden aan de SDGs. Er zal verwezen worden naar een bijlage waarin de gedetailleerde bijdrages van de verschillende entiteiten zullen worden opgenomen. Ook op de website sdgs.be zal alle informatie te vinden zijn.

Op 21 oktober 2022 keurde de Vlaamse Regering de Vlaamse bijdrage aan het tweede 'Vrijwillig Nationaal Rapport' over de voortgang van Agenda 2030 en de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen' goed. Een ontwerp-VNR werd aan de IMCDO ter goedkeuring voorgelegd op 13 februari 2023.

4.2. Vlaamse SDG-governance

Als overheid heeft Vlaanderen heel wat hefboomen (beleid en investeringen) in handen om de SDG's te helpen verwezenlijken. Voor een overzicht van de acties kan de Vlaamse bijdrage aan het VNR geconsulteerd worden.⁴³ Vlaanderen heeft een **sterke governance betreffende de Agenda 2030 en de SDGs**, die vertrekt vanuit de vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO4)⁴⁴. Met deze strategie zet de Vlaamse Regering verder in op een duurzame samenleving met Visie 2050 als langetermijnkompas en Vizier 2030 als focus⁴⁵.

Visie 2050, de langetermijnstrategie voor Vlaanderen bevat de toekomstvisie, over het Vlaanderen dat we wensen in 2050: een sterk, sociaal, open, veerkrachtig en internationaal Vlaanderen dat welvaart en welzijn creëert op een slimme, innovatieve en duurzame manier en waarin iedereen meetelt. **Vizier 2030** is het **Vlaams doelstellingenkader 2030** en de Vlaamse vertaling van de SDG's en wordt opgevolgd aan de hand van 111 indicatoren. Alle ministers van de Vlaamse Regering voeren een beleid dat bijdraagt aan de verwezenlijking van deze doelstellingen, en geven het vorm.

De Vlaamse Regering zet in op een aanpak gebaseerd op transitie management om de ambities te bereiken. De **zeven transitieprioriteiten** zijn: (1) Circulaire Economie: omslag naar de circulaire economie; (2) Leven, leren en werken in 2050: omslag te realiseren in de manier waarop we leven, leren en werken; (3) Industrie 4.0: mikt op de digitale transformatie van de industrie als hefboom voor verduurzaming, competitiviteit en productiviteit van de industrie, (4) Samen Leven in 2050: digitale transformatie van de cultuursector en toekomst van het zorgmodel; (5) Mobiliteit: de Vlaamse mobiliteitsvisie 2040 als basis voor het toekomstig mobiliteitsbeleid; (6) Energie en Klimaat: energie -en klimaattransitie in uitvoering van het Vlaams Energie- en Klimaatplan (VEKP); (7) Omgeving voor de toekomst: werk maken van een ruimtelijke omslag en het aanpakken van de klimaatadaptatie- en de biodiversiteitsuitdagingen.

⁴³ <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/?dateOption=select&endDate=2022-10-21T21%3A59%3A59.000Z&search=Vrijwillig%20Nationaal%20Rapport&startDate=2022-10-20T22%3A00%3A00.000Z>

⁴⁴ <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/61A09A14364ED90008000146>

⁴⁵ <https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/beleid/het-vlaamse-beleid-voor-duurzame-ontwikkeling/vlaamse-strategie-duurzame-ontwikkeling/monitoring-vizier-2030>

Partnerschappen zijn cruciaal voor het bereiken van de doelstellingen. Vlaanderen werkt dan ook nauw samen met stakeholders. Zo ondersteunt Vlaanderen via de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) de lokale overheden bij activiteiten die invulling geven aan het Vlaams beleid duurzame ontwikkeling, o.m. de organisatie van de Week van de Duurzame Gemeente. De SDG's zijn ook goed verankerd bij de lokale besturen, wat ook blijkt uit het engagement van de koepelorganisaties VVSG en de Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP) om een Voluntary Subnational Review op te maken. Ook CIFAL Flanders is een prioritaire partner die informeert, sensibiliseert en inspireert rond de Verenigde Naties (VN)-Agenda 2030, de SDG's en op die manier het draagvlak voor het Vlaams beleid daaromtrent verbreedt.

5. GEBRUIK STRUCTUURFONDSEN

5.1. ESF-programma 2021-2027

Het **Vlaamse ESF-programma 2021-2027** werd eind 2022 goedgekeurd door de EC, de eerste oproepen zijn gepland in 2023. Het omvat vijf prioriteiten voor een bedrag van 432 miljoen euro aan Europese steun:

- **Prioriteit 1 – Toegang tot de arbeidsmarkt:** Het Vlaamse ESF+-programma streeft een toename van de uitstroom naar werk van werkzoekenden zonder werk na, een hogere arbeidsmarktaandeel van niet-beroepsactieven en een doeltreffend retentiebeleid. Het ESF+-programma zet o.a. acties op die direct interveniëren op het individu, op de relatie tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en op de versterking van de toegang tot de arbeidsmarkt van de beoogde doelgroepen.
- **Prioriteit 2 – Sociale inclusie:** Het Vlaamse ESF+-programma zet met 'Sociale inclusie' in op het versterken van de basisvoorwaarden van arbeidsmarktparticipatie en een volwaardige deelname aan de samenleving en neemt het integrale traject, van bijvoorbeeld niet-beroepsactieve groepen en mensen in armoede, in het vizier. In 2023 wordt een oproep voor **lokale partnerschappen** gelanceerd: deze beogen duurzame lokale partnerschappen, gericht op de begeleiding van de meest kwetsbare werkzoekenden en niet-beroepsactieven. De partnerschappen hebben als doel om de meest kwetsbare niet-werkenden ten volle te laten participeren in de samenleving, inclusief maar niet uitsluitend via werk. Het sleutelprincipe van deze partnerschappen die VDAB en lokale besturen kunnen opzetten is dat ze meer op maat kunnen werken.
- **Prioriteit 3 – Levenslang leren:** (Specifieke Doelstelling – Het versterken van de opleidingsparticipatie en vaardigheden). Binnen deze doelstelling ondersteunt het Vlaamse ESF+-programma acties die investeren in de competentieversterking van het individu, die levenslang leren, een echte leercultuur in organisaties, en duurzame, lerende loopbanen stimuleren. Het Vlaamse ESF+-programma wil zo bijdragen tot een hogere opleidingsdeelname in Vlaanderen. Dit zal o.a. gebeuren via de **intersectorale partnerschappen**, die zullen inzetten op competentiechecks, het ontwikkelen en aanbieden van opleidingen, en competentieprognoses. Hierbij wordt ook de brug gemaakt naar het opzetten van innovatieve opleidingsvormen die 'leergoesting' ondersteunen. De partnerschappen zullen ook inzetten op leerervaringen door werknemers (tijdelijk) bij andere werkgevers aan de slag te laten gaan. Hiermee wordt competentiedenken toekomstgericht en duurzaam binnengebracht en wordt de koppeling gemaakt met opleiding. De intersectorale partnerschappen zijn ook een onderdeel van het Actieplan Levenslang Leren (zie ook 3.2.1.3.).
- **Prioriteit 4 – Investeren in werkbare jobs en inclusieve arbeidsmarkt:** Het Vlaamse ESF+-programma zet in op het creëren van duurzaam werk en het verhogen van het welzijn van werknemers in organisaties. Er zullen acties worden geformuleerd gericht op het meer werkbaar maken van werk, op leiderschap en op het ondersteunen van een inclusieve arbeidsmarkt.
- **Prioriteit 5 – Sociale innovatie:** Met deze prioriteit is er aandacht voor het stimuleren van sociale innovatie in Vlaanderen, het ondersteunen van innovatieve dienstverleningen t.a.v. het versterken van sociale inclusie, levenslang leren, werkbare jobs, inclusief onderwijs en de toegang tot de arbeidsmarkt.

5.2. EFRO-programma 2021-2027

Voor de periode 2021-2027 ontvangt Vlaanderen 505,5 miljoen euro aan middelen uit het **Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling**. Daarvan zijn er 270 miljoen euro voorbehouden voor de uitvoering van een regionaal Vlaams EFRO programma en ruim 235 miljoen euro voor de uitvoering van grensoverschrijdende en transnationale Interreg programma's met zowel nabije buurregio's (Interreg A) als verderaf gelegen partnerlanden (Interreg B). Inclusief de noodzakelijke lokale en regionale cofinancieringen om de inzet van deze EFRO middelen te triggeren, vertegenwoordigen deze programma's een investering van ruim 1 miljard euro in Vlaanderen voor de komende 7 tot 10 jaar.

De nieuwe EFRO programma's (**EFRO Vlaanderen en EFRO Interreg**) werden thematisch geconcentreerd op de EU en Cohesiebeleid doelstellingen van een **"slimmer" en "groener" Europa**. Ze beogen primair het versterken van de duurzame groei en concurrentiekracht van Vlaanderen, terwijl ze tegelijk de transitie naar een koolstofarme, circulaire en energie-efficiënte economie willen versnellen. De aandacht gaat vooral naar kennisvalorisatie, kennisoverdracht, demonstratie en versnelde uitrol van duurzame technologieën. Ook de digitale transitie krijgt een voorname plaats. In het bijzonder in Interreg verband krijgen aanvullend klimaatinvesteringen, hernieuwbare energie, de krapte op de (grensoverschrijdende) arbeidsmarkt(en), uitdagingen in de zorgsector en duurzaam toerisme hun plaats. De eerste oproepen voor EFRO en Interreg werden reeds in 2022 gelanceerd en zullen in 2023 leiden tot de toewijzing van middelen aan concrete projecten.

5.3. REACT-EU

Vlaanderen kan rekenen op 155 miljoen euro uit REACT-EU (Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe). Naast de middelen voorzien binnen de FHV worden ook REACT-EU middelen ingezet om het **relanceplan voor de arbeidsmarkt 'Alle Hens aan Dek'** van de Vlaamse minister van Werk en Sociale Economie, de Vlaamse Regering en Vlaamse sociale partners te realiseren. Binnen het leer-en loopbaanoffensief, wordt REACT-EU ingezet om de stagebonus te financieren. De relancemaatregel stagebonus heeft als doelstelling het invoeren van een tijdelijke verhoging en verruiming van de stagebonus voor ondernemingen die in moeilijke omstandigheden een leerwerkplek aanbieden. De stagebonus wordt vanaf 1 september 2023 vervangen door de premie kwalificerend werkplekklere. Binnen de nieuwe premie kwalificerend werkplekklere worden de verhoging en verruiming bestendig. Om het duaal leren (zie 3.2.2.2.) op koers te houden is het namelijk van belang dat er voldoende duurzame leerwerkplekken zijn. Om Vlaanderen digitaal te transformeren wordt er binnen REACT-EU ingezet op opleidingen telewerk en opleidingen die zich richten op de digitalisering en vergroening van de Vlaamse economie. De einddatum van de projecten rond telewerk was 30 november 2022. Tenslotte wordt via REACT EU ook ingezet op opleidingen van de toekomst waarbij we in diverse sectoren onderzoeken welke competenties nodig zullen zijn op middellange en lange termijn. Op basis daarvan zullen opleidingen ontwikkeld en getest worden. Conform de vraag vanuit de Europese Commissie zal dit fonds ook worden gebruikt voor de aanpak van de Oekraïne-crisis.

De **REACT-EU middelen bij EFRO** dragen bij tot een groen, digitaal en veerkrachtig herstel van de economie. Er werden hiervoor 4 nieuwe oproepen gelanceerd in volgende domeinen: innovatieve transitie, digitale transitie in de cultuursector, groene transitie en circulaire economie. In totaal werd voor 31, 8 miljoen euro toegewezen aan projecten. Het gaat dan onder meer over een bio-incubator, een competentiecentrum voor Life Sciences, circulaire maakplekken, diverse projecten groene warmte en restwarmte, en digitaliseringsacties in de cultuursector.

6. PARTICIPATIE VAN BELANGHEBBENDEN

6.1. Betrokkenheid van belanghebbenden bij het VHP

De Vlaamse Regering hecht veel belang aan het vergroten van het draagvlak voor het ES. Binnen de Vlaamse administratie fungeert de **ambtelijke werkgroep ES**, waarin onder voorzitterschap van DKBUZA alle beleidsdomeinen zijn vertegenwoordigd, als spil voor het opvolgen van de semesterwerkzaamheden op Vlaams, federaal en Europees niveau. Ook het **Voorzitterscollege (VOCO)** zet jaarlijks in op de dialoog met de diensten van de EC. De hertekening van het ES, met de publicatie van het Landverslag als onderdeel van het Lentepakket, zorgt ervoor dat de gedachtewisseling tussen de European Semester Officers (ESO's) en de leden van het VOCO op 12 juni 2023 zal plaatsvinden.

De betrokkenheid van het Vlaams Parlement bij de opmaak van het VHP is ook een zeer goede praktijk. Het ontwerp VHP 2023 is op 28 maart 2023 in de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën, Begroting en Justitie van het Vlaams Parlement besproken⁴⁶. Een gedachtewisseling met de ESO's naar aanleiding van de publicatie van het Lentepakket 2023 zal in principe op de agenda van de Commissie Algemeen Beleid, Financiën, Begroting en Justitie van 27 juni staan. Ook de **sociale partners** werden i.h.k.v. het Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité (VESOC) op 17 maart 2023 bij de opmaak van het VHP 2023 betrokken.

6.2. Betrokkenheid van belanghebbenden bij het NPHV

Twee keer per jaar wordt de uitvoering van de projecten uit het relanceplan VV uitgebreid gemonitord in een voortgangsrapport. Op deze manier worden ook de Vlaamse VV-projecten die deel uitmaken van het NPHV goed opgevolgd. De **relancecomités** (economisch relancecomité en maatschappelijk relancecomité) brengen samen met het **klimaatexpertenpanel** en de **SERV** bij elke voortgangsrapport hun advies uit. Op basis van deze voortgangsrapporten wordt het relanceplan opgevolgd door een **Directiecomité**, bestaande uit een kabinetsadviseur per minister en de 11 leden van het VOCO. Het Directiecomité bereidt de **Taskforce** voor, die bestaat uit de ministers van de Vlaamse Regering en de voorzitters van de twee relancecomités, de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV), het klimaatexpertenpanel en het Voorzitterscollege. De Taskforce fungeert als overleg- en supervisieorgaan en waakt over de uitvoering van het relanceplan VV.

Ook het **Vlaams Parlement** is sterk betrokken bij het relanceplan VV, enerzijds via de regelmatige vragen over de voortgang van het plan in het parlement, anderzijds via de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën, Begroting en Justitie⁴⁷, die de **halfjaarlijkse voortgangsrapporten** en de **jaarlijkse auditrapporten** door het Rekenhof telkens op haar agenda plaatst.

De Vlaamse Regering zet actief in op **beleidscommunicatie** over de doelstellingen en de uitrol van VV. Ze hanteert hiervoor een apart label 'Vlaamse Veerkracht' voor regeringsbeslissingen die aan het relanceplan gelinkt zijn. Daarnaast zijn er de nodige persmomenten m.b.t. de voortgang van de uitvoering van het plan, en de publicatie van het volledige monitoringsrapport op de website van de Vlaamse Regeringsbeslissingen⁴⁸ en de website VV⁴⁹. Op het vlak van **publiekscommunicatie** werkte de Vlaamse Regering eind 2022 een vervolg op de eerste communicatiecampagne⁵⁰ uit. Deze **tweede campagne** over Vlaamse Veerkracht zal vertrekken vanuit de **4 grote verhaallijnen** die sinds de rapportering van juni 2022 belicht staan op de website VV, zijnde energie en duurzaamheid, welzijn, digitalisering, en duurzame tewerkstelling. De website gaat dieper in op een selectie van VV-projecten, die extra in de verf gezet worden met push communicatie naar specifieke **doelgroepen** voor elke verhaallijn. Aansluitend op deze communicatiecampagne worden specifieke relanceprojecten in de kijker geplaatst via **online video's en webberichten**, die actief worden verspreid via sociale media. Op deze manier wordt het voor de burger nog duidelijker wat het relanceplan VV concreet betekent voor elk individu en voor onze samenleving.

⁴⁶ [Ontwerp van Vlaams Hervormingsprogramma 34 \(2022-2023\) nr.1 | Vlaams Parlement](#)

⁴⁷ Zie bvb. de commissievergadering van 22 maart 2022: <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1834609>

⁴⁸ <https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/>

⁴⁹ <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering/vlaamse-veerkracht>

⁵⁰ <https://overheid.vlaanderen.be/de-vlaamse-veerkracht-een-investering-van-43-miljard-in-elke-vlaming>

GLOSSARIUM

5G	5 ^e generatie mobiele netwerken	ECOOM	Expertisecentrum Onderzoek en Ontwikkelingsmonitoring (Vlaams Wetenschaps- Technologie- en Innovatiesysteem)
AES	Adult Education Survey	Edu- sprong	Plan voor een kwalitatief versterkt volwassenenonderwijs in uitvoering van het relanceplan "Vlaamse Veerkracht"
Agenda 2030	De mondiale duurzame ontwikkelingsagenda voor 2030	EED	Europese Energie-Efficiëntie Richtlijn
AI	Artificiële Intelligentie	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
AMECO	Annual macro-economic database of the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs.	e-inclusie	Van uitsluiting naar insluiting in de digitale wereld
ANB	Agentschap Natuur en Bos	EPC	Energieprestatiecertificaat (F tot A+)
AROPE	At Risk Of Poverty or Social Exclusion	EPSR	Europese Pijler van Sociale Rechten
AWV	Agentschap Wegen en Verkeer	ES	Europees Semester
bbp	Bruto Binnenlands Product	ESF+	Europees Sociaal Fonds Plus
BBT	Beleids- en begrotingstoelichting	ESO	European Semester Officer
BHG	Brusselse Hoofdstedelijk Gewest	ESR	Europees Stelsel van Rekeningen (begroting)
BIPT	Belgisch Instituut voor postdiensten en telecommunicatie	ESR	Effort Sharing Regulation (klimaat)
BISA	Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse	ETS	European Emissions Trading System
Blue Deal	Plan van de Vlaamse Regering in de strijd tegen waterschaarste en droogte	EU	Europese Unie
BO	Begrotingsopmaak	EU27	De huidige 27 EU-lidstaten (zonder het Verenigd Koninkrijk)
BSO	Beroepssecundair onderwijs	EU28	De 28 EU-lidstaten (inclusief het Verenigd Koninkrijk)
CAW	Centrum Algemeen Welzijnswerk	EU-SILC	EU statistiek van inkomens en levensomstandigheden
CCS	Carbon capture and storage	EVC	Erkenning van verworven competenties
CCU	Carbon capture and utilization	EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie
CCUS	Carbon Capture, Utilisation and Storage	FFM	Fact Finding Mission
CE Center	Steunpunt Circulaire Economie	FFTF	Flanders Future Tech Fund
CIFAL Flanders	Expertisecentrum inzake de SDG's dat opleidingen, coaching en projectontwikkeling aanbiedt	FHV	Faciliteit voor Herstel en Veerkracht
CIW	Coördinatiecommissie Integraal Waterbeleid	FIDO	Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling
CO ₂	Koolstofdioxide	FIT	Flanders Investment & Trade
CO ₂ -eq	CO ₂ equivalent	FPB	Federaal Planbureau
COOCK	Collectief Onderzoek & Ontwikkeling en Collectieve Kennisverspreiding	GIP	Geïntegreerd investeringsprogramma
CPE	Charging point equivalent	GKK	Gemeenschappelijk kwaliteitskader
CS	Cybersecurity	GWh	Gigawatt uur
CVO	Centrum voor volwassenenonderwijs	H	Hervorming
DESI	Digital Economy and Society Index van de EC	HERM-REG	Econometrisch model voor het opstellen van regionale middellangetermijnvooruitzichten
DFB	Departement Financiën en Begroting	I	Investering
Digi-sprong	Digitale versnelling voor het Vlaams onderwijs	ICT	Informatie- en communicatietechnologie
DKBUZA	Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken	ILO	International Labour Organization
DOMG	Departement Omgeving	IMCDO	Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling
EAK	Enquête naar de arbeidskrachten	Imec	Interuniversitair Micro-Elektronica centrum
EBO	Energiebeleidsovereenkomst	INBO	Instituut voor Natuur en Bosonderzoek
EC	Europese Commissie	InnoVET	Innovatieve opleidingen in Vocational Education and Training
Ecofin	Raad Economische en Financiële Zaken	Interreg A	Cross border cooperation

Interreg B	Transnational cooperation	SO	secundair onderwijs
ISA	Interregionaal Samenwerkingsakkoord	SOC	Strategisch onderzoekscentrum
JDGA	Jaarlijkse Duurzame Groeianalyse	SOIA	Strategisch Overleg Internationale Aangelegenheden
KKS	Koopkrachtstandaard	STATBEL	Algemene Directie Statistiek België
kmo	Kleine of middelgrote onderneming	STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics
LEAH	Learning At Home	TSI	Technical Support Instrument
LED	Leer- en Ervaringsbewijzendatabank	TSO	Technisch secundair onderwijs
LFS	Labour Force Survey	TWh	Terawattuur
LRM	Limburgse Reconversie maatschappij	UPV	Uitgebreide producentenverantwoordelijkheid
LSA	Landspecifieke aanbeveling	VAPA	Vlaams Actieplan Armoedebestrijding
LTRS	Langetermijn Renovatiestrategie	VAPEO	Vlaams Actieprogramma Ecologische Ontsnippering
LULUCF	Land Use, Land Use Change and Forestry	VBH	Vlaamse Brede Heroverweging
LV	Landbouw en Visserij	VCO	Vlaamse Codex Overheidsfinanciën
MATIS	Materialen Informatie Systeem – datamonitoringsysteem OVAM	VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
M-decreet	Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijs-behoeften	VEB	Vlaams Energiebedrijf
MOW	Mobiliteit en Openbare Werken	VEKA	Vlaams Energie- en Klimaatagentschap
Mt	Megaton	VEKP	Vlaams Energie- en Klimaatplan
MVL	Mijn VerbouwLening	VESOC	Vlaams Economisch Sociaal Overlegcomité
NEC	Normaal economisch circuit	VHP	Vlaams Hervormingsprogramma
Neet	Not in Education, Employment or Training	VIB	Vlaams Instituut voor Biotechnologie
NEKP	Nationaal Energie- en Klimaatplan	Visie 2050	Langetermijnstrategie voor Vlaanderen
NF3	Stikstoftrifluoride	VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
NOx	Stikstofoxiden	Vizier 2030	Vlaamse vertaling van de SDG's naar Vlaamse doelstellingen
NPHV	Nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht	VK	Verenigd Koninkrijk
O&O	Onderzoek en ontwikkeling	VLAIO	Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn	VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	VN	Verenigde Naties
OMG	Omgeving	VNIL	Validatie van niet-formeel en informeel leren
O&V	Onderwijs en Vorming	VNR	Voluntary National Review
PHV	Plan voor Herstel en Veerkracht	VOCO	Voorzitterscollege
PJ	Petajoule	VSA	Vlaamse Statistische Autoriteit
PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen	VSDO 4	Vierde Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling
PV	Photovoltaic	VTE	Voltijds equivalent
REACT-EU	Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe	VV	Vlaamse Veerkracht
REPower EU	Europees plan voor energiebesparing, de productie van schone energie, en energievoorziening uit verschillende bronnen	VVM	Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn
RIS	Regionaal InnovatieScorebord	VVP	Vereniging van Vlaamse Provincies
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering	VVSG	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid	WAM	With Additional Measures
RTC's	Regionaal technologisch centrum	WSE	Werk en Sociale Economie
SDG	Sustainable Development Goal	WZW	Werkzoekenden zonder werk
SERV	Sociaal Economische Raad van Vlaanderen	XR	eXtended Reality